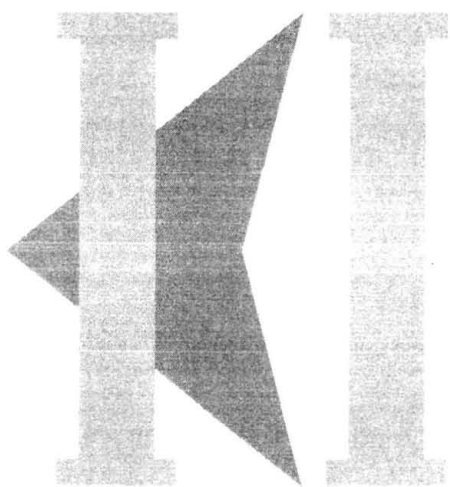

Jegor.

könyv
könyvtár
könyvtáros

2002
április

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

11. évfolyam 4. szám

2002. április

Tartalom

Könyvtárpolitika

A Könyvtári Intézet stratégiai terve 2001–2005	3
Juhász Jenő: A magyarországi kisebbségek könyvtári ellátásáról	15
Fazókas Eszter–Hegyközi Ilona: Koszovói könyvtárosok Budapesten	18
„Vitára szánt tervezet”. Az IFLA és az IPA közös nyilatkozata a digitális információ megőrzéséről és megóvásáról	29

Fórum

Bartos Éva: Korszakváltó könyvtárosok?	31
---	----

Extra Hungariam

Sándor Gertrud: Egy tanulmányút tapasztalatai. A németországi bírósági könyvtárakról	34
Lipták Dorottya: A lipcsei könyvvásár múltja, jelene és jövője	41

Konferenciák

Tóth Máté: (Információs szak)emberek a változó világban	47
--	----

Perszonália

Stubnya György: Herman Ákos (1938–2002)	52
Vajda Erik: Mártván Gyula (1932–2002)	54

From the contents

Strategic plan of the Hungarian Library Institute (3);

Jenő Juhász: Library services for minorities in Hungary (15)

Eszter Fazokas–Ilona Hegyközi: Budapest visit of librarians from Kosovo (18)

Cikkeink szerzői

Bartos Éva, a Könyvtári Intézet osztályvezetője; *Fazokas Eszter*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Hegyközi Ilona*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Juhász Jenő*, az Országos Idegennyelvű Könyvtár főigazgatója; *Lipták Dorottya*, történész, tudományos munkatárs; *Sándor Gertrud*, a Zala Megyei Bíróság könyvtárosa; *Stubnya György*, az OMIKK informatikai igazgatója; *Tóth Máté*, egyetemi hallgató; *Vajda Erik*, szaktanácsadó

Szerkesztőbizottság:

Biczák Péter (elnök)

**Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
Poprády Géza, dr. Tóth Elek**

Szerkesztik:

Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791

Közreadja: az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Könyvtári Intézet, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Felelős kiadó: **Dippold Péter**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest

Felelős vezető: **Freier László**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta a

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Nemzeti Kulturális Alapprogram

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 3600 forint. Egy szám ára 300 forint

HU-ISSN 1216-6804

A Könyvtári Intézet stratégiai terve 2001–2005

ÁTFOGÓ CÉL

A könyvtárak, illetve a könyvtári rendszer hatékony működéséhez szükséges szakmai szolgáltatások megvalósítása.

Céljai eléréséhez a hazai könyvtárpolitikai elvek és a nemzetközi trendek figyelembe vételével kutatási, oktatási, szervező, dokumentum- és információszolgáltató, valamint kiadói tevékenységet folytat. Elsőrendű feladatának tekinti a magyar könyvtáros szakma tevékenységének fejlesztését és koordinálását a tudásalapú (információs) társadalom felépítése érdekében.

FŐ CÉLKITŰZÉSEK

Az átfogó cél elérése érdekében a következő fő célkitűzések megvalósítása szükséges:

1. Szakmai információs tevékenység

Az egész magyar könyvtáros társadalom szolgálata, dokumentum és információ iránti igényeinek és szükségleteinek kielégítése információs, valamint nyilvános szakkönyvtári szolgáltatások útján.

- A magyar könyvtárügy fejlődésének, történetének dokumentálása a Könyvtártudományi Szakkönyvtár gyűjteményén keresztül, hozzájárulás a hazai könyvtárügy fejlesztéséhez a külföldi szakirodalom beszerzésével, részvétel a könyvtárosképzés dokumentumellátásában.
- Állományvédelmi, gyarapítási és szolgáltatási célú digitalizálási program kidolgozása.
- A Könyvtártudományi Szakkönyvtár állományának minél teljesebb körű feldolgozása elektronikus katalógusban, adatbázisban.
- A dokumentumoknak a katalóguscélú feldolgozásnál mélyebb, értéknövelt feltárása.
- A Könyvtári Intézet honlapja legyen kapu a magyar és külföldi könyvtári világra, szolgáltatásokra, a magyar és a nemzetközi elektronikus könyvtártudományi szakirodalomra.
- A könyvtári rendszer egészét felölelő, a rendszer valamennyi tagjáról szóló információs bázis kialakítása.

- A hazai könyvtermésről való folyamatos tájékoztatás fenntartása a hazai könyvtárak számára, a tájékoztatás tartalmának és formájának megújítása, korszerűsítése.

2. Oktatási tevékenység

Hatékony és gazdaságos könyvtáros továbbképzési rendszer kiépítése, magas színvonalú iskolán kívüli szakképzés működtetése könyvtárosoknak, amelynek eredményeképpen

- a magyar könyvtárügy korszakváltásához nélkülözhetetlen színvonalas szakembergárda áll rendelkezésre;
- a könyvtáros pálya tervezhetővé válik;
- a könyvtári intézményrendszer minden pontján célirányos szakmai felkészültségű szakember végzi a könyvtári ellátást;
- az alap- és továbbképzés egymásra épülő rendszerében a könyvtárosok számára biztosított lesz a legkorszerűbb ismeretanyag elsajátítása és a könyvtári gyakorlat megszerzése;
- az alap- és továbbképzés tartalmának meghatározásában érvényesül a hazai társadalmi fejlődés, az Európai Unió követelmények és a nemzetközi trendek irányvonalának figyelembe vétele.

3. Kutatási és elemző tevékenység

A könyvtárügy aktuális kérdéseinek kutatása, elemzése. A könyvtáros társadalom innovációs attitűdjének fenntartása és erősítése az intézet kutatómunkájában való részvétellel. A kutatások eredményeinek átültetése a gyakorlatba.

4. Módszertani, fejlesztési és szervezési tevékenység

- A hazai könyvtári rendszer szolgáltatóképességének folyamatos fejlesztése, hatékonyabb működésének elősegítése.
- A Könyvtári Intézet önálló arculatának megteremtése, hazai és nemzetközi kapcsolatok kiépítése és folyamatos fenntartása.

5. Kiadványok

- Szakmai ismeretek közvetítése a könyvtáros szakma számára országos szaklapok, kiadványsorozatok és egyedi kiadványok útján. Az intézet eredményeinek közzététele.
- Rendszeres szakmai tájékoztatás a könyvtárügy fejlesztésének új területeiről füzet sorozat és egyedi kiadványok formájában.
- A könyvtárak munkájának támogatása szabályzatok és egyéb normatív dokumentumok közzétételével.
- A könyvtárosképzés segítése tankönyvek, oktatási segédletek kiadásával.

6. Infrastruktúra-fejlesztés és humánerőforrás-fejlesztés

- Minden munkatárs korszerű számítógéppel rendelkezzen, a webalapú szolgáltatások fejlesztéséhez megfelelő technikai eszközök álljanak rendelkezésre.
- Kiválóan képzett, nyelveket ismerő munkatársi gárda alkalmazása, akik képesek a magas szintű, értéknövelt szolgáltatások folyamatos biztosítására, elemző-fejlesztő munkacsoportokban való részvételre.

* * *

1. Szakmai információszoigáztatási tevékenység

1.1. Szakkönyvtári és szakirodalmi tájékoztató szolgáltatások

1.1.1. feladat: A szakkönyvtári szolgáltatások fejlesztése:

DOKUMENTUMSZOLGÁLTATÁS:

- a helyben használat biztosítása;
- meghatározott állományegységek kölcsönzése – áttérés a gépi kölcsönzésre;
- másolatszolgáltatás;
- elektronikus dokumentumszoigáztatás;
- ODR-tagkönyvtárként könyvtárközi kölcsönzés saját állományból eredetiben és/vagy másolatban, hagyományos postán, illetve faxon; a gyűjteményben nem található dokumentumok biztosítása más könyvtártól könyvtárközi kérés útján.

INFORMÁCIÓSZOLGÁLTATÁS:

- referenz-szoigálat;
- bibliográfiai tájékoztató saját katalógusok és adatbázisok alapján – a helyszínen és elektronikus tájékoztató szolgálat keretében; más könyvtárak katalógusainak, illetve a központi katalógusoknak a használata;
- szakirodalmi tájékoztató szolgálat: irodalomkutatás, témafigyelő-szoigáztatás, tartalomjegyzék-szoigáztatás, a fenntartó vagy az intézet igényei alapján szakirodalmi szemlék összeállítása.

Módszer: Hagyományos és korszerű könyvtári-tájékoztatósi eljárások alkalmazása.

Eszköz: Teljes körű (személyi és dologi) költségvetés állami forrásból.

Időkeret: Folyamatos.

1.1.2. feladat: A szakkönyvtár gyűjteményének fejlesztése

- A magyar könyvtári szakirodalom dokumentumtípusától és információhordozótól független, teljességre törekvő, illetve a nemzetközi szakirodalom válogatott gyűjtése; a könyvtári témájú hungarikumok gyűjtése együttműködve a nemzeti könyvtárral.
- A helyi gyűjtemény fejlesztése mellett a távoli elérésű könyvtári témájú dokumentumok hozzáférhetőségének biztosítása, különös tekintettel a könyvtári folyóiratok elektronikus változataira.

- Törekvés a gyűjteményfejlesztés megfelelő anyagi kereteinek biztosítására és költséghatékony felhasználására (megfelelő gyarapítási hitelkeret megteremtése, a pályázati lehetőségek kihasználása, belföldi és nemzetközi kiadványcsere).
- Az anyagi lehetőségektől függően a különgyűjtemények fejlesztése (pl. elektronikus dokumentumok, videodokumentumok, fotók stb.).

Módszer: Hagyományos (vétel, csere, ajándék) és új (elektronikus úton való rendelés, hozzáférés biztosítása távoli elérésű dokumentumokhoz) gyarapítási módok alkalmazása.

Eszköz: Folyamatosan biztosított állami költségvetés, amelyet pályázati források egészíthetnek ki.

Időkeret: Folyamatos.

1.1.3. feladat: A szakkönyvtári állomány digitalizálása

- A könyvtártudomány szempontjából fontos, egypéldányos vagy romló állagú kiadványok digitalizálása.
- A könyvtárközi kölcsönzés fejlesztése a gyakran kért dokumentumok (szerzői jogokat nem sértő) digitalizálása és számítógépes faxon történő továbbítása útján.
- A Könyvtártudományi Szakkönyvtár állományának kiegészítése az eddig hiányzó régi magyar dokumentumok digitális másolataival.

Módszer: A program kidolgozása és megvalósítása a személyzet felkészítése után.

Eszköz: A digitalizálást segítő hardver- és szoftver-eszközök és know-how biztosítása, a személyzet kiképzése a feladatra.

Időkeret: 2002-től folyamatos.

1.1.4. feladat: A szakkönyvtári állomány kurrens és retrospektív gépi feldolgozása

- Az on-line katalógusban feldolgozandó dokumentumok típusának bővítése (időszaki kiadványok, hangzó- és videodokumentumok, elektronikus dokumentumok stb.).
- Az állomány mélyebb feltárása érdekében a hazai gyűjteményes kiadványok, konferenciakötetek, a külföldi hungarikumok analitikus feldolgozása az on-line katalógusban.
- Az on-line katalógusban szereplő, könyvtárunk profiljába vágó, 1996 előtt megjelent kiadványok rekordjainak honosítása, valamint a könyvek cédula-katalógusának retrospektív konverziója.
- Részvétel a NEKTÁR-on belüli közös katalógus építésében, illetve az OSZK-val együtt a MOKKÁ-ban.
- Megfelelő előkészítés után a cikk-adatbázis beépítése az on-line katalógusba s ezzel dokumentumtípustól független, egységes feltáró eszköz létrehozása.

Módszer: A megfelelő szabványok és szabályzatok alkalmazása, a retrospektív konverzió programjának kidolgozása, a cikkadatbázis HUNMARC-

specifikációjának kidolgozása és az on-line katalógusba integrálás szorgalmazása. Együttműködés a Könyvfeldolgozó Osztállyal és az Informatikai Igazgatósággal.

Eszköz: Az OSZK infrastruktúrájának és integrált könyvtári rendszerének használata, valamint költségvetési és pályázati forrásból származó pénzeszközök.

Időkeret: Folyamatos; illetve a pályázati támogatások mértékében ütemezhető.

1.1.5. feladat: A könyvtári szakirodalom dokumentációs feldolgozása

- A magyar könyvtári szakirodalom teljességre törekvő, kurrens és retrospektív bibliográfiai feltárása adatbázisban, közreadása nyomtatott nemzeti szakbibliográfiában (MAKSZAB), a bibliográfia hozzáférhetővé tétele elektronikus formában.
- A magyar szakirodalomból válogatva angol nyelvű referáló lap szerkesztése (HLISA).
- A magyar könyvtárügy fejlesztési igényeinek és szükségleteinek megfelelően válogatva a külföldi folyóiratcikk-irodalom bibliográfiai feltárása adatbázisban, referáló feldolgozása válogatva referáló lapban (a KF rovata); a MANCI adatbázis webes változatában a referátumok hozzákapcsolása a bibliográfiai tételekhez.
- A külföldi szakirodalom közvetítése fordítások és szemletanulmányok formájában.
- A külföldi könyvek annotált gyarapodási jegyzéke nyomtatott és elektronikus formában.
- A szakirodalom legjavából válogatva recenziók, könyvismertetések közlése.
- A külföldi hungarikumok annotált bibliográfiai feldolgozása az OSZK Hungarika-adatbázisa számára.

Módszer: A megfelelő szabványok és szabályzatok alkalmazása, referátumok, fordítások, szemletanulmányok készítése külső munkatársak bevonásával.

Eszköz: Az OSZK infrastruktúrájának használata, valamint költségvetési és pályázati forrásból származó pénzeszközök.

Időkeret: Folyamatos.

1.2. Elektronikus szolgáltatások

Feladat: Könyvtártudományi, webalapú elektronikus szolgáltatások és könyvtár kiéptítése, külső és belső információk közvetítése, rendszerbe foglalása az intézet honlapján keresztül:

- A Könyvtártudományi Szakkönyvtár állományán alapuló szolgáltatások: online katalógus, MANCI, külföldi könyvek gyarapodási jegyzéke, magyar könyvtári időszaki kiadványok tartalomjegyzéke, a Könyvtári Figyelő teljes szövegű adatbázisa.
- Linkgyűjtemény más intézmények profilunkba vágó szolgáltatásaihoz és dokumentumaihoz (pl. MEK, Neumann-Ház stb.).

- Tematikus, annotált linkgyűjtemény a könyvtári munka egyes területeinek hazai és nemzetközi elektronikus forrásaihoz, könyvtártudományi kézikönyvek, segédkönyvek, referenszeszközök elektronikus verzióihoz stb.
- Könyvtártudományi e-folyóiratok, levelezőlisták annotált linkgyűjteménye;
- Könyvtártudományi adatbázisok (annotációban a hozzáférés feltételei).
- Könyvtári iratminta-gyűjtemény, pályázati figyelő és útmutató, jogszabály-adatbázis.
- Az Új Könyvek adatbázisának rendszeres közzététele a honlapon.

Módszer: A szolgáltatások elektronikus elérésének folyamatos biztosítása, a honlap tartalmának karbantartása.

Eszköz: Teljes körű költségvetés és infrastruktúra.

Időkeret: 2001 második felétől folyamatos.

1.3. Könyvtárügyi faktografikus információszolgáltatás

Feladat: Közös információs rendszer kialakítása a NKÖM Könyvtári Osztályával:

- A könyvtári rendszer egészét felölelő, a rendszer valamennyi tagjáról szóló információs bázis (faktografikus adatbank) kialakítása, gondozása, fejlesztése. A rendszer alapját képező adatbázisok: nyilvános könyvtárak jegyzéke, Könyvtári Minerva, érdekeltség-növelő támogatás nyilvántartásai, ODR-nyilvántartás, NKÖM pályázatok nyilvántartása, országos könyvtári statisztika, szakfelügyeleti dokumentáció.

Módszer: Új adatbázis-struktúra kialakítása, a meglévő adatbázisok konvertálása, a webes felületű elérés biztosítása. Együttműködés a NKÖM Könyvtári Osztályával az adatbank közös üzemeltetésében.

Eszköz: Megfelelő hardver- és szoftvereszközök, illetve költségvetés.

Időkeret: 2001 második felétől folyamatos.

1.4. Állománygyarapítási tanácsadás

Feladat: A könyvtárak állománygyarapítását és -apasztását segítő rendszeres tájékoztató készítése a hazai dokumentumpiacról nyomtatott és elektronikus formában.:

- Az Új Könyvek jelenlegi használói körénél nagyobb nyilvánosság számára is hozzáférhető, a jelenleginél gyorsabb és korszerűbb, a nyomtatott kiadvány előállítását is biztosító adatbázis alkalmazására való áttérés megszervezése és beindítása.
- Az adatbázis alapján készülő Új Könyvek című kiadvány szerkesztése és megjelentetése – lehetőség szerint a Könyvtárellátóval együttműködve.
- Az Új Könyvek adatbázisának folyamatos frissítése és közzététele a hazai és határon túli magyar, és egyéb külföldi könyvtárak számára.
- Az adatbázisra alapozva egyéb állománygyarapítási, gyűjteményépítési segédletek (törzsanyag-jegyzékek, bibliográfiák, az Új Könyvek éves mutatóköteteinek) készítése és kiadása.

Módszer: A recenzíós kiadvány előállítás, az adatbázis fejlesztési tervének kidolgozása. Együttműködés a Könyvtárellátó Kht-val.

Eszköz: A meglévő infrastruktúra fejlesztése; költségvetési és egyéb források biztosítása.

Időkeret: Folyamatos.

2. Oktatási tevékenység

2.1. feladat: Szakmai kommunikációs feladatok

Különböző szintű és mélységű, képzéssel és továbbképzéssel kapcsolatos szakmai információközvetítő tevékenység szóban, írásban és elektronikus úton:

- az iskolarendszerű és iskolarendszeren kívüli képzés színterei között;
- az alap- és továbbképzés intézményei között;
- az állami intézmények és társadalmi szakmai szervezetek között.

Módszer: Az infokommunikációs eszközök hatékony felhasználása.

Eszköz: Infokommunikációs eszközök biztosítása, megfelelő dologi költségvetés.

Időkeret: Folyamatos.

2.2. feladat: Koordinatív feladatok

Az intézet oktatással foglalkozó szakemberei

- a kutatási eredmények;
- a külföldi oktatási-képzési tapasztalatok;
- a statisztikai adatok;
- gazdaságossági és hatékonysági elemzések

birtokában javaslatokat tesznek az ésszerű, a párhuzamosságokat kiküszöbölő, lépcsőzetesen egymásra épülő hazai szakmai képzési rendszer elemeinek működtetésére.

Módszer: Javaslatok, döntéselőkészítő anyagok kidolgozása.

Eszköz: Költségvetési és pályázati források.

Időkeret: Folyamatos.

2.3. feladat: Integratív feladatok

- A közgyűjteményekben egységesen használható szakképesítést nyújtó képzési formák alapítása, kezdeményezése, kidolgozása (közgyűjteményi raktáros, közgyűjteményi fotós, közgyűjteményi könyvkötő stb.).
- A határokon belüli és határokon túli magyar könyvtárosok szakmai színvonalának emelése.
- Könyvtárosképző-centrum funkció betöltése nemzetközi projektekhez kapcsolódás révén.

Módszer: Képzési-továbbképzési tervek, tematikák kidolgozása, együttműködés a partnerintézményekkel.

Eszköz: költségvetési és pályázati források.

Időkeret: 2001-től folyamatos.

2.4. feladat: Oktatásszervezői feladatok

- Szakmai, esetenként anyagi segítség nyújtása a könyvtáraknak vagy képzőhelyeknek akkreditációra szánt programok elkészítéséhez, azok akkreditációra való benyújtásához, akkreditált továbbképző programok kiválasztásához és indításához.
- Tankönyvek, hagyományos és elektronikus képzési és gyakorló anyagok, szöveggyűjtemények, szakirodalmi szemlék, oktatási segédletek, vizsgafeladatok, tesztek stb. írásának, íratásának támogatása.
- Konferenciák, tapasztalatcserék, workshopok rendezése.
- Idegennyelvi továbbképzésben való részvétel, valamint külföldi ösztöndíjak szerzésének támogatása.
- Az iskolarendszeren kívüli szakmai alapképzés formáinak, a képzés tartalmának kialakítása, a tapasztalatok szétsugárzása más képzőhelyeknek.

Módszer: Szakértői, szakírói tevékenység folytatása és ösztönzése, rendezvényszervezés.

Eszköz: Költségvetés, pályázati források, valamint szabadon felhasználható pénzeszközök a partner-intézmények munkájának támogatására.

Időkeret: Folyamatos.

2.5. feladat: Közvetlen képzési feladatok

- Folyamatos feladat az oktatók képzése, ennek érdekében a legkorszerűbb módszerek rugalmas alkalmazása. Oktatás-módszertani kurzusokon a felnőttoktatásban, felnőttképzésben alkalmazott modern eljárások, módszerek adaptálása és megismertetése.
- A kötelező könyvtáros továbbképzés keretében akkreditált tanfolyamok indítása.
- Iskolarendszeren kívüli szakmai alapképző tanfolyamok tartása.
- A könyvtárügy időszerű feladataihoz rugalmasan alkalmazkodva rövid lejáratú, gyors céltanfolyamok szervezése.
- Hiányt pótló számítástechnikai tanfolyamok tartása (a korábban megszerzett főiskolai és egyetemi felsőfokú alapképzésben a könyvtárosok többnyire nem szerezték meg a szükséges ismereteket és gyakorlati tapasztalatokat).

Módszer: Alap- és továbbképző tanfolyamok megrendezése.

Eszköz: Költségvetés, pályázati források, illetve saját bevételek felhasználása.

Időkeret: Folyamatos.

3. Kutatási és elemző tevékenység

3.1. feladat: A könyvtári tevékenység rendszerszerű működésének kutatása, elemzése

- A statisztikai adatok rendszeres elemzése, közzététele, trendek megállapítása.
- A kistelepülések könyvtári ellátásának átfogó vizsgálata. A kutatás eredményeire alapozva javaslat készítése a NKÖM számára a központi rendezést

kívánó szabályozási kérdéskörökről, irányelvek és ajánlások megfogalmazása a kistéleplések könyvtári ellátásának fejlesztésére.

- A megyei könyvtárak szerepe és lehetőségei a térségi ellátásban.
- A hátrányos helyzetű használók könyvtári ellátásának helyzete.
- Használó (partner) -központúság a nyilvános könyvtárakban. A könyvtári rendszer nyilvános tagjai működésük során hogyan mérik és veszik figyelembe a felhasználók elvárásait, hogyan alakítják szolgáltatásaikat a mért adatok alapján.
- A szakkönyvtári ellátás alakulása a rendszerváltás óta.
- A könyvtári szakfelügyelet működési tapasztalatainak számbavétele a jelentések alapján.
- A változásokat követő egyéb aktuális kutatási és elemzési tevékenység.

Módszer: Kutatási tervek kidolgozása és végrehajtása.

Eszköz: Személyi és dologi költségvetés, pályázati források, szükség esetén külső munkatársak bevonása.

Időkeret: 2001-től a kutatási tervek ütemezésének megfelelően.

3.2. feladat: Olvasásszociológiai kutatások

- Egyes társadalmi rétegek olvasói- és könyvtárhasználati szokásainak, a használói attitűdök módosulásainak, a könyvtár és társadalom kapcsolatának kutatása.
- Közkönyvtár és helyi társadalom. Nemzetközi összehasonlító vizsgálat, Budapest–Göteborg–Oslo.

Módszer: Kutatási tervek kidolgozása és végrehajtása.

Eszköz: Személyi és dologi költségvetés, pályázati források, szükség esetén külső munkatársak bevonása.

Időkeret: 2001-től a kutatási tervek ütemezésének megfelelően.

3.3. feladat: Összehasonlító könyvtártudományi kutatások

- A nemzetközi szakirodalom alapján szakirodalmi szemlék és egyéb felmérések készítése a hazai kutatások megalapozására, valamint döntéselőkészítő anyagként való felhasználásra.

Módszer: Szakirodalom-kutatás után szemletanulmányok összeállítása.

Eszköz: Költségvetés és pályázati források, szükség esetén külső munkatársak bevonása.

Időkeret: Igény szerinti ütemezésben.

4. Módszertani, fejlesztési és szervezési tevékenység

4.1. feladat: A minőségbiztosítás módszereinek hazai terjesztése

- Teljesítménymérési munkabizottság felállítása, a teljesítménymérésben együttműködő könyvtárak tevékenységének összehangolása.

- A teljesítménymérés, partnerközpontúság, folyamatszabályozás könyvtári gyakorlatának kialakítása, szemléltetése, bemutatása, terjesztése, összehangolása. továbbképzés szervezése, a témában kutatások kezdeményezése.

Módszer: kapcsolattartás a szakértőkkel, módszertani anyagok összeállítása, kutatási tervek kidolgozása.

Eszköz: Költségvetés és pályázati források, külső munkatársak bevonása.

Időkeret: 2001-től folyamatos.

4.2. feladat: A könyvtári tevékenységre vonatkozó szabványok, irányelvek, normatívák kidolgozása

- Közreműködés a jogszabályok előkészítésében, aktualizálásában felmérések, döntéselőkészítő anyagok készítésével.
- Nemzetközi könyvtári szabványok honosítása, könyvtári szabályzatok készítése, közreadása és alkalmazásuk elősegítése.
- A könyvtári szabványokban rögzített alapvető fogalmak és meghatározások közös fogalomtárrá szervezése, hozzáférhetővé tétele (honlapon és kiadványban).
- Iratmintatár, ügyrend-, eljárásrendtár összeállítása (honlapon).
- A korábban megjelent közművelődési és felsőoktatási könyvtári működtetési és fejlesztési normatívák felülvizsgálata, az újabb IFLA-irányelvek hazai adaptálása, a nemzetközi könyvtári tendenciák figyelemmel kísérése.

Módszer: Szakértői, szakírói tevékenység.

Eszköz: Költségvetés és pályázati források.

Időkeret: 2002-től folyamatos.

4.3. feladat: A könyvtári statisztika szervezése

- Központi feldolgozói feladatok ellátása az országos könyvtári statisztika adatszolgáltató rendszerében. Az adatok publikussá tétele.
- A statisztikai rendszer véleményezése, javaslat a folyamatos aktualizálásra, a nemzetközi statisztikai rendszerhez közelítés.

Módszer: Kapcsolattartás az adatszolgáltatókkal és a feldolgozó központtal.

Eszköz: Költségvetés.

Időkeret: 2001-től minden év 2–3. negyedéve.

4.4. feladat: Szervezési feladatok

- A NKÖM irányításával részvétel a szakfelügyeleti tevékenység szervezésében, értékelésében.
- Részvétel a központi könyvtárfejlesztési pályázatok szervezésében és értékelésében.
- Szakmai konferenciák, tájékoztatók, konzultációk szervezése, előadások tartása.

Módszer: Kapcsolattartás a Könyvtári Osztállyal és a vezető szakfelügyelővel, szakértőkkel, rendezvényszervezés.

Eszköz: Költségvetés.

Időkeret: 2002-től folyamatos (igény szerint).

4.5. feladat: Kapcsolatok, PR tevékenység

- Szoros kapcsolatok kialakítása a hazai könyvtárakkal, részvétel rendezvényeiken.
- Kapcsolattartás szakmai szervezetekkel.
- Nemzetközi kapcsolatok felvétele külföldi társintézetekkel, könyvtárakkal.
- Részvétel a hazai könyvtári és egyéb közgyűjteményi kapcsolatok fejlesztésére irányuló nemzetközi projektekben.
- Kapcsolattartás határon túli magyar könyvtárakkal és külföldi magyar intézetekkel.
- Kapcsolatok felvétele a könyvtárfenntartó önkormányzatokkal, figyelemfelhívó akciók kezdeményezése a jogszabályok által biztosított lehetőségekre (érdekeltségnövelő támogatás, kötelező továbbképzés stb.).

Módszer: Kapcsolattartás a társintézményekkel, szervezetekkel, médiával.

Eszköz: Infokommunikációs eszközök biztosítása, megfelelő dologi költségvetés.

Időkeret: Folyamatos.

5. Kiadványok

5.1. feladat: Folyóiratok kiadása

Könyvtári Figyelő

- Az 1955 óta folyamatosan kiadott, országos szakfolyóirat rendszeres, időben való megjelenésének biztosítása.
- Anyagi források megléte esetén tartalmi bővítés, illetve az eddigi négy szám helyett hat szám publikálása.
- Repertóriumának elkészítése és közzététele elektronikus formában.
- Honlapján a kurrens számok tartalomjegyzékének és a cikkek tartalmi kivonatának közzététele, archívumában hozzáférés biztosítása válogatott tanulmányok teljes, digitalizált szövegéhez (1991-től kezdve).

Részvétel a könyvtárügy aktuális problémáival foglalkozó havi folyóirat kiadásában:

- A 3K havi szakmai folyóirat szerkesztésében, kiadásában aktív szerkesztői tevékenység végzése.

Hungarian Library and Information Science Abstracts

- A magyarországi könyvtári helyzet külföldi bemutatásában missziót betöltő referáló lap köré szakértő munkatársi gárda szervezése.
- A lap folyamatos megjelenésének biztosítása, az elektronikus hozzáférés lehetőségének megteremtése.
- Tartalmi és esetleg műfaji bővítés (pl. helyzetelemző tanulmányok közlése teljes terjedelemben, angol nyelven).
- A lapnak mint elsőrendű csereanyagnak a felhasználása a Könyvtártudományi Szakkönyvtár állománygyarapításának érdekében.

A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája

- A nemzeti szakbibliográfia folyamatos közreadásának biztosítása, gépi előállításának optimalizálása, a manuális munkák minimális szintre csökkentése.

Új Könyvek

- Az 1964 óta folyamatosan megjelenő könyvtári állománygyarapítási tanácsadó folyóirat évi 26 számának összeállítása és a Könyvtárellátó Közhasznú Társasággal közös kiadása.

Módszer: A folyóiratok és kurrens bibliográfiai kiadványok szerkesztése, kiadása nyomtatásban.

Eszköz: Folyamatosan biztosított költségvetési és pályázati források.

Időkeret: 2001-től folyamatosan, a kiadványterv szerinti ütemezésben.

5.2. feladat: Szakmai kiadványsorozat elindítása

- Füzet sorozat a könyvtárügy fejlesztésének új területeiről a következő, tervezett témákban: pályázati lehetőségek és tudnivalók ismertetése, az ODR működésének ismertetése és elemzése, a könyvtárügy jogi hátterének elemzése, a szakmai továbbképzés lehetőségei, könyvtáros asszisztensképző füzetek stb.

Módszer: Szakírói tevékenység, a kiadványok megírása–megíratása és kiadása.

Eszköz: Költségvetési és pályázati források.

Időkeret: 2002-től a kiadványterv szerinti ütemezésben.

5.3. feladat: Egyedi kiadványok

- Tankönyvek, oktatási segédletek.
- Szabályzatok.
- Kutatási jelentések, tanulmányok és egyéb kiadványok.

Módszer: Szakírói tevékenység, a kiadványok megírása–megíratása és kiadása.

Eszköz: Költségvetési és pályázati források.

Időkeret: 2002-től a kiadványterv szerinti ütemezésben.

6. Infrastruktúra-fejlesztés és humánerőforrás-fejlesztés

Feladataink megfelelő technikai és személyi feltételek kialakítása és fenntartása esetén valósulhatnak meg. Ennek érdekében a technikai eszközellátás, valamint a személyzet mennyiségi és minőségi fejlesztése szükséges.

A magyarországi kisebbségek könyvtári ellátásáról

A hazánkban élő nemzeti és etnikai kisebbségek szervezett keretek között törté-
nő könyvtári ellátására az 1970-es évek elejétől került sor. Az országos szintű jogi
szabályozás már akkor is a közművelődési könyvtári hálózat keretei között írta elő
a kisebbségek könyvtári ellátását úgy, hogy az országos szintű feladatok megfogal-
mazása mellett a középszintű könyvtári ellátásban résztvevő báziskönyvtáraknak és
fenntartóiknak a teendőit is kijelölte, valamint ajánlásokat tartalmazott a helyi köz-
művelődési könyvtári egységek és a fenntartó tanácsok részére is. A középszintű
ellátás elsősorban a megyehatárokhoz igazodott, de tulajdonképpen regionális ellá-
tásra törekedett, és azt valószínűsítette meg úgy, hogy a megyehatárokon túlra jelölte ki a
báziskönyvtárak feladatait. Ezek többségben megyei könyvtárak voltak, de járási,
városi könyvtárak (Sopron, Mohács, Baja, Gyula), sőt – Tótkomlós esetében – köz-
ségségi könyvtár is kapott ilyen megbízást. A szakszervezeti közművelődési könyv-
tárak szervezett keretek között nem, az iskolai könyvtárak pedig csak akkor vettek
részét a kisebbségek ellátásában, ha ún. kettős funkciót (iskolai–közművelődési) töl-
töttek be ott, ahol kisebbségek éltek.

Ez a könyvtári ellátás – nem kimondottan ugyan, de – elsősorban a nagyobb
létszámú kisebbségeket vette célba. Ez tükröződött abban a feladatkörben is, ame-
lyet az országos koordinációs funkciót ellátó Állami Gorkij Könyvtár végzett.

Az országos módszertani tevékenység ellátása mellett igen fontos szerepet ját-
szott ez az intézmény a nemzetiségi anyanyelvű irodalom retrospektív és kurrens
beszerzésében, feldolgozásában és annak „kijánlásában”, de csak a német, szlo-
vák, román és szerb–horvát nyelvek esetében.

A három szintre kiszabott feladatok pontos meghatározása jó alapot biztosított
egy ésszerű ellátási rendszer kialakításához és működtetéséhez. A lebonyolítás-
ban előforduló kisebb-nagyobb hibákat a könyvtári rendszer adott keretei között
korrigálni lehetett. A színvonalas ellátáshoz azonban egy alapvető feltétel hiány-
zott: az elégséges anyagi támogatás mindhárom szinten. Nem véletlen tehát,
hogy a kisebbségek könyvtári ellátásának jogi szabályozottsága is megmaradt
ajánlásnak, és nem kapott törvényi megerősítést. Ehhez ugyanis az államnak és
az érintett közigazgatási egységeknek kötelezően előírt, jóváhagyott költségveté-
si összegekkel kellett volna rendelkezniük. Ennek hiányában csak a fenntartói
„jóindulatra” lehetett hagyatkozni. Az országos központi keret csak a tárca szak-
részlegénél lévő költségvetés terhére kiszakított minimális összeget jelentette
egészen a '80-as évek végéig. A rendszerváltozás után az e célra fordítható
központi keret pár évig az ÁGK költségvetéséből lefaragott összegre zsugoro-
dott, majd az intézményi költségvetési megszorítások miatt teljesen megszűnt.
Hasonló folyamat játszódott le a báziskönyvtárak esetében is. Csak egy-két me-
gyében folytatódott a kisebbségek szervezett könyvtári ellátása. (Új alapokra

helyeztük viszont ebben az időszakban a kisebbségi irodalom dokumentálását. Az 1945–1975-ig terjedő, négy [öt] kisebbségre vonatkozó irodalmi bibliográfia kiegészítéseként 1985-től évente kötet formájában kiadásra került az összegyűjtött dokumentációs anyag, amelyet [illetve bővített tartalmú válogatását] 1992-től számítógépes adatbázisba építettünk, lekérdezhetővé tettünk, CD-ROM-on is kiadtunk.)

A rendszerváltozás – a társadalmi változásokkal összhangban – érdemi változtatásokat hozott a hazai kisebbségpolitikában, ami jelentős kihatással volt, illetve van a kisebbségek könyvtári ellátására. Jogi háttérét az elmúlt években megjelent ide vonatkozó jogszabályok adják. 1991-ben megjelent az önkormányzatokról szóló XX. sz. törvény. A vele összhangban lévő, a kisebbségek jogait összegző rendelet kötelezően előírja és az önkormányzatok feladatává teszi a településen élő kisebbségek könyvtári ellátását, ezen belül „a kisebbségi lakosság részére anyanyelvű könyvtári anyagok szolgáltatását”. A nemzeti és etnikai kisebbségekről szóló 1993. évi LXXVII. törvény – az ún. kisebbségi törvény – a kisebbségi közösségek jogairól is rendelkezik, és meghatározó szerepet szán a helyi, a regionális és az országos kisebbségi önkormányzatoknak a kisebbségi kultúra megőrzésében, fejlesztésében. A jogszabályi feladatokkal összhangban az 1997. évi CXL. törvény egyértelműen kimondja az egész könyvtári rendszer, de különösen a megyei könyvtárak kulcsfontosságú szerepét, azt, hogy a megye kisebbségeinek „középszintű könyvtári ellátásáról a megyei könyvtáraknak kell gondoskodniuk”, hogy a megye egész területén ez az intézmény végzi, szervezi a nemzeti és etnikai kisebbséghez tartozó lakosok könyvtári ellátását. Ugyanez a törvény a központi könyvtári szolgáltatások között, a könyvtári rendszer szerves részeként előírta a hazai kisebbségek könyvtári ellátásának országos szintű segítségét. Ebben az Országos Idegennyelvű Könyvtár (OIK) kapott – az 1999. évi megújított Alapító Okiratban is megfogalmazott – központi szerepkört.

A törvény meghatározza a könyvtári ellátásban a kisebbségi önkormányzatok feladatait is, nevezetesen a kisebbségek országos és regionális képviselőit, amely kiterjed közgyűjtemények létesítésére és fenntartására, továbbá arra is, hogy e célokra költségvetési támogatást igényeljenek. A jogszabályokban foglaltak alapján 1999-ben tovább nem halasztható feladattá vált, hogy az előírtak szerint kiépüljön, működjön az a szervezeti rendszer, amely központi, illetve regionális szinten, anyagi ráfordítással és annak ésszerű felhasználásával elfogadható színvonalon biztosítani tudja a feladatok elvégzését.

Az OIK-ban 1999. december 18-án az országos kisebbségi önkormányzatok képviselői, a megyei könyvtárak igazgatói, a FSZEK főigazgatója és a NKÖM szakosztályainak képviselői részvételével megtartott tanácskozáson három fős munkacsoport kapott megbízást arra, hogy készüljön egy előterjesztés, amely a hazai 13 nemzetiség és etnikai kisebbség könyvtári ellátásának megoldására, korszerűsítésére dolgoz ki javaslatot. A javaslat 2000. január 6-án elkészült, felterjesztették a NKÖM Könyvtári Osztályára, elfogadása után pedig véleményezésre megkapták a megyei könyvtárak, a FSZEK és az országos kisebbségi önkormányzatok. A NKÖM szakosztálya az előterjesztés alapján 2000. február 18-án intézkedési terv elkészítését kérte, amely az országos felügyeleti, fenntartó szervek teendőit éppúgy tartalmazza, mint az OIK, a megyei önkormányzatok, a megyei könyvtárak és az e célra létrehozott munkabizottság feladatait.

A kisebbségek könyvtári ellátásának korszerűsítésére elkészített anyag a dokumentumok beszerzésére, a gyűjteményfejlesztés megoldására, a központi finanszírozás biztosítására és mikéntjére tett elsősorban javaslatot. „A kisebbségek könyvtári ellátásában rendelkezésre kell állnia egy évenként előre meghatározott, feladat-finanszírozásra elkülönített és az inflációval lépést tartó, a dokumentumok árainak növekedését kompenzáló összegnek, a nemzetiségi állományok gyarapítására fordítható központi pénzügyi keretnek, melyet a megyei önkormányzatok évről évre meghatározott összeggel folyamatosan kiegészítenek.” A központi támogatás biztosítása állami feladat, amely különféle csatornákon (NKÖM, országos kisebbségi önkormányzatok, Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal) keresztül jut el a szolgáltatást végző intézményekhez. A központi költségvetési támogatás – amelyre a munkabizottság tesz javaslatot – éves bontásban a megyékhez, illetve a fővároshoz kerül. A megyei, fővárosi önkormányzatok által kiegészített összegek felhasználásáról az illetékes megyei könyvtárak gondoskodnak úgy, hogy a vásárolt dokumentumokat leltárba véve, felszerelve, a helyi intézményekhez eljuttatva a letéti rendszer útján biztosítják az ellátást.

Az intézkedési terv rögzítette az OIK szerepét is. Feladata a dokumentumok beszerzési lehetőségeinek felkutatása, a szerzeményező intézmények részére történő kijánlása, a megrendelt dokumentumok beszerzése, feldolgozása, diszponálása, a vásárlással kapcsolatos pénzügyi feladatok ellátása, elszámolása, leltőhely-katalógus építése stb. A német nemzetiségi lakosság könyvtári ellátásához (viszonylag nagy számukat, szétszórtságukat, illetve a világnyelvi aspektust figyelembe véve) az OIK csak ajánlójegyzéket készít az ellátó könyvtárak részére, a többi munka (feldolgozás, szerelés, nyilvántartás, stb.) a vásárlást lebonyolító könyvtár feladata. A roma lakosság anyanyelvű irodalmának beszerzése, elosztása, a könyvtári munkák elvégzése az OIK feladata, de a magyar nyelvű könyvekkel való ellátásuk középszintű megoldást kíván úgy, hogy a központilag e célra adott pénzügyi összegek támogatásként kerüljenek a települések intézményeihez.

A kisebbségek becsült létszámához, valamint a mai könyvtárakhoz kalkulálva 25,5 millió Ft központi támogatást kértünk az ellátási feladatok kivitelezésére. A múlt évben a NKÖM szakrészlegétől kapott ötmillió forint támogatás állt e célra rendelkezésünkre, tehát továbbra sem tudtunk lényeges áttörést, tényleges szemléletváltozást elérni. Sajnos ebben az évben sincs változás, pedig a szaktárca illetékes szakosztályai, az országos kisebbségi önkormányzatokat felügyelő IM, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal illetékesei és az országos kisebbségi önkormányzatok könyvtári ellátással foglalkozó delegáltjai a munkacsoport által elkészített javaslati anyaggal egyetértettek. Az egyetértésen túl azonban cselekedni is kellene annak érdekében, hogy a központi költségvetésben a kisebbségi önkormányzatok éves támogatásában évről évre jelenjenek meg azok az összegek, amelyek megfelelő szinten biztosítani tudják a hazai kisebbségek könyvtári ellátását. A javaslatban foglaltaknak egy részét az országos kisebbségi önkormányzatok elnökeinek egy kisebb csoportja nem tartja elfogadhatónak, mivel ezek – szerintük – az önkormányzati autonómiát sértenék. Pedig a könyvtári javaslatban foglaltak egy célszerű, ésszerű, gazdaságos kisebbségi könyvtári ellátásra tesznek ajánlást, míg az önállóságra hivatkozó önkormányzati elképzelés egy szétdarabolt, elaprózott, gazdaságtalan ellátásra, amely drágítja – tárgyi és személyi feltételek hiányában –, végső soron ellehetetleníti a szolgáltatásokat.

A könyvtári rendszer adta lehetőségek kihasználatlanul hagyása, a párhuzamos intézményhálózat kiépítése nemcsak hogy felesleges, hanem pazarló cselekedet lenne. Számítások szerint a 13 nemzeti és etnikai kisebbség önálló hálózatok, intézmények létrehozásával történő ellátása évente egymilliárd forintot meghaladó kiadást jelentene, ami az általunk igényelt összeghez képest igen tetemes, nem számítva a közvetett költségeket. A jelentősebb létszámú kisebbségi önkormányzatok felismerték a megoldás lehetséges, ésszerű módját, és remélni lehet, hogy költségvetésük számára igényelni fogják azt a központi állami támogatást, amely lehetővé teszi, hogy megrendeljék a közművelődési intézményhálózatoktól, intézményektől, és szerződésben rögzítsék kisebbségeik számára a szükséges szolgáltatásokat, a minél teljesebb körű könyvtári ellátást.

Juhász Jenő

Koszovói könyvtárosok Budapesten

A Kelet-közép-európai Kulturális Obszervatórium Alapítvány (népszerű nevén a Budapest Obszervatórium) 2001. november 21-e és 25-c között továbbképző szemináriumot szervezett Budapesten koszovói könyvtárosok számára. A szemináriumot az Európa Tanács, a Nyílt Társadalom Intézet (OSI), a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és a Magyar Unesco Bizottság kezdeményezte és támogatta, helyszíne a budapesti Európai Ifjúsági Központ volt. A Könyvtári Intézet munkatársaiként a szakmai programot terveztük meg és készítettük elő, felkértük és felkészítettük az előadókat, majd lebonyolítottuk a program szakmai részét.

A szemináriumra tizenöt koszovói albán és szerb könyvtáros érkezett Budapestre, köztük a pristinai nemzeti és egyetemi könyvtár vezető munkatársai, a könyvtáros-egyesület elnöke, továbbá városi és regionális könyvtárak munkatársai Koszovó minden részéből.

A csoportot elkísérte Deogratias Niragira úr, a koszovói ENSZ-közigazgatás (UNMIK) könyvtári és tájékoztatási szakértője, a magyarországi programokon részt vett Jean-Philippe Gammel úr, az Európa Tanács oktatással, kulturális örökséggel, ifjúsággal és sporttal foglalkozó IV. főigazgatósága MOSAIC (Managing an Open and Strategic Approach in Culture) projektjének képviselőjében és Carsten Frederiksen dán szakértő, aki korábban többször járt Koszovóban az IFLA kiküldötteként, a károkat és a kialakult helyzetet felmérendő.

Az volt a megbízatásunk és egyben célunk, hogy a szemináriumon átfogó áttekintést, egyben kritikus (és önkritikus) képet adjunk koszovói kollégáinknak arról, hogy milyen fontosabb fejlemények történtek a magyar könyvtárügyben a rendszerváltás óta eltelt tizenkét évben; milyen problémák megoldásán dolgoznak jelenleg a magyar könyvtárosok; milyen fejlesztési trendeket és prioritásokat érdemesnek munkájukban.

Háttér-információk

Beszámolóinkban nemcsak a rendezvényről szólunk, hanem azokat az információkat is meg szeretnénk osztani a 3K olvasóival, amelyek munkánk során a koszovói könyvtárügyről tudomásunkra jutottak.

Először idézünk a koszovói nemzeti könyvtár igazgatójának, Mehmet Gërgurinak a nemzetikönyvtár-igazgatók bostoni tanácskozására készült drámai hangú beszámolójából:

A legrégebbi koszovói könyvtárakat templomokban, mecsetekben és egyéb szent helyeken alapították. A második világháború után számos közkönyvtár nyílt. A könyvtáros szakma azonban csak 1962 után, főleg a '60-as évek végén és a '70-es évek elején erősödött meg.

A Koszovói Nemzeti és Egyetemi Könyvtárat 1944 decemberében hozták létre. Kezdetben regionális, majd tartományi könyvtárként működött. Jelenlegi nevét 1970-től viseli. Ma Koszovó nemzeti könyvtára és egyben a Pristina-i Egyetem könyvtára is. Fő gyűjtőköre a patriotika irodalom és a különböző társadalomtudományok. Története során kétszer érte súlyos csapás. Először amikor 1953-tól 1962-ig zárva kellett tartania, majd az 1990-es években a háborús állapotok miatt. A könyvtárban 1988-ban vezették be a számítógépes ügyvitelt, a néhai Jugoszlávia tudományos információs rendszeréhez kapcsolódva. A nemzeti könyvtár az idők során kb. 600 ezer könyv, jelentős mennyiségű periodikum, régi és ritka kéziratok és egyéb albán kulturális értékek gyűjtőhelyévé vált. Évente tízezer látogatót regisztráltak. A könyvtár maga is jelentős számú könyvet adott ki. Munkatársai alkalmazták a nemzetközi szabványokat és szabályzatokat (IFLA stb.). A második időszak, amikor a könyvtárat brutális elnyomás sújtotta, 1990. október 1. és 1999. június 29. közé esik. Ebben az időszakban a könyvtárra rákényszerített igazgatói testület működése rohamos romlást idézett elő. A „kulturális népiirtás” részeként elvittek a könyvtárból kb. százezer kötet könyvet, legalább ennyi periodikumot, lehetetlenné téve a könyvtár nemzeti könyvtári funkcióinak ellátását. Az albán, bosnyák, török és horvát – vagyis nem szerb nemzetiségű – könyvtárosok 99%-át megfosztották állásától, az olvasókat pedig kitiltották az olvasótermekből. A szakmai funkciók és a műemléki jelleg teljes figyelmen kívül hagyásával a könyvtár alapterületének majdnem felét bérbé adták. Két kávéház foglalta el az épület központi részét, közülük az egyik éjszakai bárként is üzemelt. A könyvtár környezetébe egyáltalán nem illő emlékműveket emeltek közvetlenül az épület mellett, olyan területen, amely eredetileg kizárólagosan az egyetemi intézmények számára volt kijelölve.

Az üldöztetés ideje alatt az összes – közel 600 – koszovói könyvtár bezárt, vagy súlyos károkat szenvedett el. Ez a könyvtári rendszer szinte teljes megsemmisülését jelentette. Az albán könyvtárosokat elbocsátották, és nagyon sok albán nyelvű kiadványt megsemmisítettek. Az 1998/1999-es háború alatt 175 könyvtár égett le, benne 1 665 496 könyvvel. 65 közkönyvtár teljesen megsemmisült, 70 súlyos károkat szenvedett.

Az iskolai könyvtárakkal ugyanez a helyzet, különösen a vidékiekkel. A támadások során 86 általános iskola és 10 középiskola (a korábban működő

249, illetve 50 közül) leégett. Sok szakkönyvtárat és vállalati könyvtárat még a háború előtt bezártak vagy megsemmisítettek, 14 pedig a háború alatt vált a lángok martalékává.

Egyedül a felsőoktatási könyvtárak vészelték át viszonylag épségben a háborút, de az albán és más idegen nyelvű állományt itt sem gyarapították.

Majd kilenc évi mellőzés és elnyomás után, 1999. június 29-én az albán könyvtárosok visszatérhettek a nemzeti könyvtárba. Szörnyű állapotokat találtak. Az összes olvasóterem üres volt. A régi, értékes könyvek a tűző napon heverték. Az utolsó években a könyvtár elsősorban nem könyvtárként funkcionált. Egyáltalán nem fordítottak figyelmet a berendezés megóvására, fejlesztésére. Az épületet telerakták szerb ortodox ikonokkal, Horvátországból menekült szerbek szálláshelye volt, később pedig (1999. április 5-től június 14-ig) a jugoszláv hadsereg főhadiszállása lett. Magasrangú tiszték egyenruhái, térképek, zászlók, orvlövészek fegyverei és lőszerke maradtak utánuk. Azok a bútorok és berendezések, melyeket nem vittek el, súlyosan megromlottak. A szerb igazgató az intézmény új gépkocsijával menekült el a helyszínről. Mindezek miatt a könyvtárosok rengeteg problémával szembesültek. Elég, ha a liftek, a könyvszállító rendszer, a generátor, a légkondicionáló, a fűtési rendszer, a szinkrontolmács-berendezés, a tűzjelző készülékek, a bútorok állapotát említjük. A karbantartás elhanyagolásából adódó hiányosságoktól eltekintve a könyvtáráépület maga nem szenvedett nagyobb károkat. Ez annak köszönhető, hogy miután a szerbek elfoglalták a könyvtárat, a sajátjukként kezelték.

Bár nehéz körülmények között, de a nemzeti könyvtár ellátta feladatait, minthogy ez volt a fő információs központ Koszovó térségében. 1999. szeptember 1-jén nyitottuk meg a 600 férőhelyes olvasótermet, amely azóta állandóan tele van olvasókkal. A könyvtár intézményi tagja az IFLÁ-nak, a Nemzetközi ISBN Ügynökségnek, reményeink szerint nemsokára Nemzeti ISSN Központ lesz, valamint a koszovói szerzői jogvédő hivatal is itt fog működni.

A könyvtár 686 kéziratot és sok, az albán kulturális örökség részét képező ritka könyvet is őriz különgyűjteményeiben. A múlt évben sikerült a gyűjteményt 92 nagyon értékes kézirattal és 47 ritka könyvvel bővíteniünk. Sajnos egyelőre nem rendelkezünk a régi és sérült könyvek restaurálásához és állományvédelméhez szükséges műhellyel, bár az anyag rászorulna a megfelelő kezelésre.

A koszovói nemzeti könyvtár igen jelentős adományokat kapott: 1999 novemberében az USA-ból 22 ezer könyvet, amelyek értéke több mint 600 ezer dollár; a Joint Saudi Relief Committee-től 5463 angol nyelvű könyv érkezett, könyvek tízezrei jöttek Németország néhány egyeteméről, 3000 könyv Franciaországból, Spanyolországból, Olaszországból, Albániából, Macedónia albán területéről és a diaszpórából. Néhány kiadó és szerző szintén adományokkal örvendeztetett meg benniünket, nem beszélve sok koszovói szerzőről, akik szintén nagyon sok könyvet adományoztak a könyvtárnak.

2000 februárjában és márciusában az IFLA, az UNESCO és az Európai Tanács képviselői látogattak Koszovóba. A látogatás eredményeként meg-

született a „Könyvtárak Koszovóban: általános értékelés, valamint rövid és középtávú fejlesztési terv” című dokumentum. Ezt követően megalakult a Koszovói Könyvtári Konzorcium; négy regionális közkönyvtárat (a hétből) bekapcsoltak az internetbe; a nemzeti könyvtár egy közös integrált számítógépes rendszer bevezetésére készül, melyhez csatlakozni fog az összes tudományos és szakkönyvtár, regionális és városi könyvtár. Az USA kormányzatának jóvoltából a nemzeti könyvtár korszerű számítógépekhez és berendezésekhez jutott, melyekkel internetes centrumként működhet.

Végül pedig a munkatársaknak a szakmából való kilenc éves kiesését kompenzáló szemináriumokat és egyéb képzési formákat kezdtünk szervezni a koszovói könyvtárosok számára. A felsőfokú könyvtári és tájékoztatási képzést az egyetem bölcsészettudományi karán belül fogjuk elindítani.

Az eddigi helyreállítási és újjáépítési erőfeszítések ellenére még nagyon sok problémával kell megbirkóznunk. Két évvel a könyvtárakba való visszatérésünk után az egyik regionális könyvtárunk (Pejában) még mindig nem kezdhetette meg munkáját. További három városi könyvtárban is ez a helyzet. A könyvtárak tehát nem gyarapodnak az újonnan kiadott dokumentumokkal stb. Drasztikus létszámcsökkenési tendenciát tapasztalhatunk az összes könyvtártípusban. A nemzeti könyvtár munkatársainak létszáma (a háború utáni) 150-ről 75-re csökkent.

Magától értetődik, hogy szívesen fogadunk minden lehetőséget, és élünk a nemzetközi szolidaritás, a különböző együttműködések, támogatások, adományok, cserekapcsolatok, a nemzetközi szemináriumokon, workshopokon és egyéb rendezvényeken való részvétel előnyeivel, azzal, hogy megismerkedhetünk európai, amerikai és a világ más tájairól származó nemzeti és egyetemi könyvtári kollégákkal, akik több tapasztalattal, gazdagabb forrásokkal, korszerűbb lehetőségekkel rendelkeznek.

Helyszíni tapasztalatok

Ahogy a fenti beszámoló is említi, Carsten Frederiksen és Frøde Bakken az UNESCO, az Európa Tanács és az IFLA/FAIFE képviselőiként, szakértőkként jártak a térségben 2000 februárjában a helyzet felmérése érdekében. Tapasztalataikról szól az alábbi általános értékelés, amelyeket kivonatos formában adunk közre.

A szakértők legfontosabb megállapításai:

A koszovói könyvtárakat és könyvtáriügyet szinte az alapoktól újjá kell építeni.

A Nemzeti és Egyetemi Könyvtár (Pristina) és a tudományos és szakkönyvtár állománya 1990 és 1999 között súlyos károkat szenvedett, részben elhurcolták, részben valószínűleg megsemmisítették.

Sok közkönyvtár és iskolai könyvtár teljesen leégett, másoknak az állományát semmisítették meg. Becslések szerint a közkönyvtári állomány fele pusztult el. A megmaradt állományokat tíz éve nem gyarapították. A berendezési tárgyakat és technikai eszközöket gyakorlatilag mindenhol elvitték.

Az albán könyvtárosokat hosszú ideig távol tartották szakmájuk gyakorlásától, és megfosztották őket a képzési és továbbképzési lehetőségektől.

Semmilyen szakmai kapcsolat nincs a többségi albán és a szerb enklávében élő könyvtárosok között.

Sürgősen szükség van: olvasótermekre, gyermekirodalomra, friss szakirodalomra és az új technológiához való hozzáférésre – és mindehhez nemzetközi anyagi és szakmai támogatásra.

A könyvtár Koszovóban – ahol a lakosság körében a gyermekek és fiatalok aránya igen magas – szinte az egyetlen eszköze a tanulásnak, az olvasásnak és a kultúrának. Mindenki számára kapu lehet a tudáshoz, tükrözi a társadalom sokszínűségét, és helyi szinten a legfőbb támasza lehet a demokratizálódási folyamatnak.

A két szakértő (rájuk a dokumentumokban Koszovói Könyvtári Küldöttség néven hivatkoznak) kidolgozott a könyvtárak rehabilitálására egy három-négy évre szóló akciótervet *Kosova Library Project 2000+* címmel. A terv alapján létrejött egy ideiglenes testület, a *Koszovói Könyvtári Konzorcium*, melynek tagjai helybeli gyakorlati szakemberek, nemzetközi támogatók, segélyszervezetek, valamint a szakértőket és tanácsadókat delegáló nemzetközi szervezetek képviselői, és amelynek feladata egy részletes fejlesztési terv kidolgozása. Az alapprogramok költségigénye becslések szerint kb. 14 millió DM.

A helyreállítás és fejlesztés terve

A rövid és középtávú fejlesztési tervek alapelveit és kiinduló feltételeit a következőképpen fogalmazták meg a szakértők:

Az információhoz való hozzáférés joga a demokrácia előfeltétele.

A könyvtárügynek nem a háború előtti állapotát kell visszaállítania, hanem olyan értékek szolgálatába kell állnia, mint az emberi jogok, a demokrácia, a társadalom életébe való bekapcsolódás, a kulturális sokszínűség, a tudás növelése.

A könyvtár társadalmi szinten hatékony és kifizetődő intézmény.

A hálózatok kiépítése a legjobb eszköz a meglévő források körének ki szélesítésére és a sokszínűség hatásának érvényesítésére, de feltétlenül szükség van arra, hogy figyelemmel kísérjék a helyi jellegű és éppen időszerű szükségleteket.

A könyvtárak és az oktatásügy közötti együttműködés és kapcsolattartás a legésszerűbb eszköz a pillanatnyi szűkös erőforrások felhasználására mindkét szektor számára.

Átfogó, koordinált programokra van szükség, és az eredmények minél biztosabb meghonosodásához szükség van a helyi kezdeményezések érvényesítésére.

A helyi szakmai közösségek kialakítása és a forrásközpontok decentralizálása ösztönzi a fejlődést, a kreativitást, a jó példák inspiráló hatásúak.

- Az információtechnológia és az internet elengedhetetlen a nagy mennyiségű információk eléréséhez, továbbá a szakmai és a használókkal való kommunikációhoz.*
- Az információkhoz való szabad hozzáférés hosszú távon elősegíti a megbékélést az egyes népcsoportok között.*
- Az azonnali és ideiglenes, valamint a középtávú megoldások enyhítenek a jelenlegi gondokon, és alapot szolgáltatnak a hosszú távú fejlesztésekhez.*
- A terv fontos alapelve az anyagi források és a szakmai segítség minél hatékonyabb felhasználása, ezért fontos cél a meglévő struktúrák és szervezetek beépítése a programba, és a lehető legkevesebb új igazgatási egység létrehozása.*

Speciális programok

A Koszovói Könyvtári Küldöttség akcióterve 11 speciális programot tartalmaz (közülük a 2–6. számúak a legsürgősebbek, és ezek igénylik a legnagyobb ráfordítást). A programpontok tartalma röviden:

1. Jogszabály-alkotási és közigazgatási program

A meglévő (korábbi jugoszláviai) törvények megújításával vagy a jelenlegi és jövőbeli igényeknek megfelelő teljesen új szabályozással, az Európa Tanács jogi szakértőjének bevonásával a következőkkel kell minél gyorsabban foglalkozni:

- a könyvtári törvény,*
- a szerzői jogi törvény és*
- a kötelezpéldány-törvény felülvizsgálata,*
- az oktatásiügyi jogi szabályozás részeként a minimális könyvtári normatívák meghatározása.*

A könyvtárügyi igazgatási infrastruktúra legfontosabb intézményei a következők:

- a Koszovói Könyvtárügyi Tanács, mely a kormány tanácsadó testületeként funkcionál majd, valamint a projektekkal kapcsolatban ajánlásokat dolgoz ki a megfelelő testületek számára;*
- a Nemzeti és Egyetemi Könyvtár, amely mint nemzeti forrásközpont központi könyvtárellátó szolgáltatásokat nyújt, központi internetszolgáltatást működtet, ellátja megőrzési funkcióját, felelős lesz a szakmai képzésért és továbbképzésért, szerzői jogi és ISBN-központként működik;*
- néhány regionális forrásközpont, amelyek a területükön működő összes könyvtár számára támogatást nyújtanak, inspirálják a könyvtári fejlesztéseket, támogatják a könyvtári munkafolyamatokat, nemzeti szinten képviselik a helyi érdekeket és szükségleteket.*

2. Mozgókönyvtári szolgáltatási program

A könyvtárak újjáépítése meglehetősen hosszú távú program, addig is célszerű mozgókönyvtárakat üzembe állítani. Egyrészt ideiglenes,

meghatározott menetrend szerint közlekedő, szállítható könyvállományokkal rendelkező könyvtárakat minden igazgatási egységnél, amelyek mindegyike 10-szer 50 könyvet „forgatna” az iskolai és fiókönyvtárak, óvodák, gyárak és más intézmények között. Másrészt nyolc könyves buszt nyolc város (Pristina, Peja, Mitrovice, Gjilan, Prizren, Ferisaj, Gjakova Leposaviq) körzetében, amelyek a körzetekben összesen 100 települést láthatnának el.

3. Újjáépítési program

Célja a források megszerzése a könyvtárak újjáépítéséhez. Feladatok: a lehetséges támogatók és partnerek felkutatása, pontos értékelés a károk mértékéről és átfogó akcióterv készítése. Gondoskodni kell a szükséges helyreállításról és javításokról, berendezések és bútorok biztosításáról, technikai eszközökről, elsőként a regionális központi könyvtárakban.

4. Könyv és olvasási program

Koszovóban leginkább abból adódnak a konfliktusok, hogy a nemzetiiségek nemigen ismerik egymás kultúráját, történelmét. Az olvasási szokások megváltozása segíthet ezen, de ez hosszú távú program, melyet a könyvkiadás és -terjesztés serkentésével lehetne bevezetni. Albán, szerb, török nyelvű könyvek kiadását kell szorgalmazni, könyvesboltokat nyitni, a műveket propagálni a médiában, irodalmi folyóiratokat indítani stb. Rendszeres és szervezett, angol nyelvű könyvadományokra, valamint albánra való fordításukra – különösen a gyermekkönyvek és az oktatási anyagok köréből – lesz szükség. A nemzeti könyvtárnak könyvközpontként kell majd működnie, és a fenti tevékenységeket koordinálnia kell. Ezen kívül könyvvásárokkal, kiállításokkal kell ösztönözni az olvasási és könyvkiadási kedvet. A fiatal tehetségeket inspirálni kell arra, hogy írókká váljanak.

5. Információtechnológiai program

Pillanatnyilag hiányzik a hardver, a szoftver, a szakértelem, az eszközök és a tapasztalat. A hosszú távú cél integrált könyvtári rendszerek és információtechnológiára alapozott szolgáltatások biztosítása minden koszovói könyvtárban. A bevezető szakaszban a közkönyvtárak felszerelésével az állampolgárok számára szabadon hozzáférhetővé kell tenni az internetet. Meg kell teremteni a hálózati lehetőségeket, melyek által a könyvtárak hozzáférnek az országos központi katalógushoz, és amellyel a könyvtárközi kölcsönzést lebonyolíthatják. 2001–2002-ben a nemzeti könyvtárat és a regionális központi könyvtárakat kapcsolják hálózatba, a többiek csatlakozására 2003–2004-ben kerül sor.

6. Szakmai képzési és fejlesztési program

Szakképzett könyvtárosok nélkül kétségessé válik az egész program sikere. Újjá kell tehát szervezni a képzést, és meg kell oldani a jelenlegi személyzet tudásának korszerűsítését és a továbbképzést. Tanfolyamokat és tanterveket kell szervezni és készíteni a szomszédos Horvátor-

szág és Szlovénia könyvtárosképző intézményeinek és a az EUCLID-nek (a könyvtáros- és tájékoztatóképzés kérdéseivel foglalkozó európai szövetség) a bevonásával.

7. A kulturális örökségre vonatkozó program

A kulturális örökség és a nemzeti emlékezetet jelentő dokumentumok megőrzése és biztonsága befolyással van a politikai, a kulturális, és a vallási tevékenységre. A következő teendők merülnek fel:

- a kulturális vagyion számbavétele intézményi, regionális és nemzeti szinten;
- rövid távú projektek indítása a sürgős védelemre szoruló vagyion megmentésére;
 - kapcsolat felvétele és együttműködés kialakítása a koszovói vonatkozású dokumentumokat őrző külföldi intézményekkel;
 - mind a Koszovóban fellelhető, mind a csak külföldön elérhető nyomtatott vagy írott kulturális örökség digitalizálásának elindítása a nemzeti múzeummal és a nemzeti levéltárral együttműködve;
 - a nemzeti bibliográfia újraindítása;
 - katasztrófatervek készítése és a munkatársak kiképzése veszélyhelyzetekre.

8. Gyermekek- és ifjúsági program

A programnak oktatási, rekreációs és társadalom-lélektani szolgáltatásokra kell felkészítenie a gyermekeket és az ifjúságot ellátó könyvtárakat. Feladatok:

- megfelelő gyermekkönyvtárak vagy szolgáltatások felállítása a települések könyvtáraiban;
- a tanárokkal való együttműködés az ifjúsági és gyermekirodalom beszerzésében;
- gyermekkönyvek beszerzése, lefordíttatása;
- játéktárak létrehozása kölcsönözhető játékokkal;
- kulturális események (irodalmi estek, zenei és színházi előadások) szervezése a könyvtárban;
- színhely biztosítása klubok, egyesületek működéséhez;
- ingyenes internet-hozzáférés biztosítása oktatással, tanácsadással.

9. Nyilvános hozzáférési program

A könyvtárak anyagához való hozzáférés nemzetközi összehasonlításban meglehetősen korlátozott volt a háború előtt Koszovóban. A korlátlan hozzáférést sem az olvasók anyagi lehetőségei, sem fizikai akadályok nem szűkíthetik, még a dokumentumok biztonsága sem korlátozhatja túlzott mértékben. Teendők ennek érdekében:

- kampányok, előadások, megbeszélések révén a szemlélet megváltoztatása;
- a feltételek megteremtése anyagi támogatás és tanácsadás segítségével;

– új könyvtárak építésénél a nyilvános hozzáférés szem előtt tartása már a tervezésnél.

10. Kezdeményezések támogatására irányuló program

Meg kell teremteni azokat az anyagi forrásokat, melyek segítségével támogatni lehetne a helyi kezdeményezéseket és a szakmai közéletben való aktív részvételt. A támogatás ösztönözni fogja az együttműködési és koordinálási hajlandóságot is. Az eredményesség és hatékonyság érdekében a támogatást pályázatok útján, konkrét kezdeményezésekre kell adni, és felhasználását ellenőrizni kell. Két pénzalap létrehozását tervezik. A Könyvtári Kezdeményezések Alapból (Library Initiative Fund) azok részesülnének, akik ezt konkrét helyi kezdeményezésekkel, elkötelezettséggel és szakmai tervekkel érdemlik ki. A Közös Célra szolgáló Alapból (Common Purpose Fund) pedig projektek lebonyolítását, különböző kezdeményezések koordinálását, a nemzetközi szakmai együttműködésben való részvételt, tanfolyamokat, konferenciákat és szakmai publikációkat támogatnának.

11. Testvérvárosi/-intézményi program

Ennek az a célja, hogy közvetlen kapcsolat épüljön ki az egyes koszovói könyvtárak és települések, valamint hasonló külföldi társaik között. Ez elősegítheti más kultúrák megértését, és erősítheti az együttműködési készséget. Az IFLA adatbázisa kiindulópontja lehet a partnerkeresésnek. A testvérkönyvtárak információkat cserélnek majd közös érdeklődésre számot tartó kérdésekről, hozzáférhetővé teszik egymás számára bibliográfiai adataikat, eszmét cserélhetnek vezetési, technológiai és szakmai fejlesztési kérdésekben; személycserét folytathatnak egymással, kicserélhetik kiadványaikat, könyvtárközi kölcsönzési és dokumentumellátási szolgáltatást ajánlhatnak fel egymás számára, egymás könyvtárosai számára továbbképzéseket szervezhetnek. Az IFLA-adatbázishoz hasonlóan megvalósítható lenne a testvérkapcsolat a települési kulturális intézmények között is.

A szemináriumról

A koszovói könyvtárosok számára Budapesten tartott négynapos szeminárium legnagyobb része előadásokkal telt; a témák – az elhangzás sorrendjében – következők voltak:

- A magyar könyvtári törvény – a hozzá vezető út és a megjelenése utáni teendők
- A nemzeti könyvtár központi szolgáltatásai
- A Magyar Könyvtárosok Egyesületének tíz éve a rendszerváltás óta
- A közös katalógus projekt (MOKKA) tanulságai
- Egy régi-új intézmény, a Könyvtári Intézet. Feladatai a magyar könyvtárügyben és szolgáltatásai a könyvtárügy számára
- A magyar könyvtári rendszer aktuális kérdései
- A közkönyvtár mint a közösségi élet színtere
- A menedzsmentmódszerek és a minőségbiztosítás meghonosítása a magyar könyvtárakban az Informatikai és Könyvtári Szövetség támogatásával

- A regionális közkönyvtári ellátás megszervezése Somogy megye példáján
- Egy megyei könyvtár építésének tanulságai a tervektől az üzemeltetésig (a szolnoki példa)
- Koordinációs törekvések a könyvtárosképzésben és továbbképzésben
- A könyvajándékok kezelése a magyar könyvtárakban
- Az Új Könyvek és a Könyvtárellátó – hogyan működik egy közös szolgáltatás.
- Elektronikus szolgáltatások mindenkinek

Az előadások mindegyikét konzultációk követték, illetve szakították meg a hallgatóság aktivitása szerint, tehát lehetőség volt a személyes tapasztalatcsere, a beszámolók közben felmerült kérdések azonnali felvetésére és tisztázására. Minden beszámolóban szóba kerültek a sikerek mellett a kudarcok is, az utólag tévesnek minősített döntések, és előadónk (a magyar könyvtárügy jeles szereplői) igyekeztek átadni a hasznosítható tanulságokat.

Előadónknak a személyre (előadásra) szabott felkéréssel együtt háttéranyagokat is adtunk a koszovói könyvtárügy elmúlt tíz évről és a kívánatos fejlesztési irányokról. Természetesen tájékoztatást kaptak a szeminárium céljáról és teljes programjáról; a szeminárium résztvevőinek köréről; a koszovói könyvtárügy helyzetéről (a nemzeti könyvtár igazgatójának országjelentéséből); a könyvtárügy rekonstrukciójának tervéről; a Koszovói Könyvtári Konzorcium tevékenységének csomópontjairól; emellett (tágabb háttérként) néhány folyóiratcikket és térképet is mellékelünk számukra a koszovói helyzetről és a történelmi előzményekről.

A koszovói könyvtárosokat is elláttuk a magyar könyvtárügyről szóló alapvető információkkal, amelyeket kifejezetten erre az alkalomra magunk állítottunk össze. Az előadók bőségesen illusztrálták mondanivalójukat kiadványokkal, szórólapokkal stb.; emellett a négy nap alatt igény szerint elláttuk a koszovói kollégákat további tájékoztató anyagokkal is (könyvtári statisztikai táblázatok, közalkalmazotti bértábla és hasonlók).

A rendelkezésre álló idő alatt sajnos csak két könyvtárlátogatásra volt lehetőség: az Országos Széchényi Könyvtárban és a szolnoki Versey Ferenc Megyei Könyvtárban. Az OSZK-ban nagy érdeklődéssel vették szemügyre a vendégek a Kézirattár és a Térképtár számukra összeválogatott anyagait, sajnos a videotár Koszovóval kapcsolatos anyagaira nem maradt idő. Szolnokon nagy sikere volt a könyvtáráépítési tapasztalatok átadásának, amelyet helyszíni bejárással kötöttek egybe. A vendégek nagyon hasznosnak ítélték mindkét könyvtárlátogatást. Aktívan és lelkesen hallgatták a magyar kollégákat, és sok kérdést tettek fel. Egy-egy esetben a hivatalos programon túlmenően egyéni érdeklődésüknek megfelelően is szerveztünk szakmai konzultációt a koszovói kollégák számára, például két kolléga visszatért a nemzeti könyvtárba, illetve felkereste a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár új épületét.

A szeminárium munkáját mindvégig kiváló tolmácsok segítették, szerencsére a többszörös szinkronfordítás (albán, angol és szerb) sem okozott fennakadást.

A szeminárium lezárása során kérdéseket tettünk fel írásban a vendégeknek a szakmai előadások témaválasztására és az előadások minőségére vonatkozóan. A magyar szereplők igen jó „osztályzatokat” kaptak az értékelő kérdőíven, és néhány hasznos észrevétel is érkezett. A hallgatóság véleménye szerint hasonló szemináriumok szervezésekor kb. egyenlő időt kellene szánni az előadásokra és a

könyvtárlátogatásokra. Személyes beszélgetések során többen említették, hogy igen szívesen ismerkednének meg részletesebben, elmélyültebben, pl. egyéni ösztöndíjas út keretében egy-egy magyar könyvtár munkájával.

Reméljük, hogy a koszovói és magyar könyvtárosok közötti párbeszéd a szeminárium után sem szakad meg: azóta például kérésükre angol nyelvű információkat küldtünk a kollégáknak a könyvtárosképzés rendszeréről, a főiskolai képzés tantervéről és az újabban akkreditált továbbképző tanfolyamokról; megküldtük továbbá az Új Néplap cikkét, amelyben a Nemzeti Könyvtár igazgatóhelyettesét interjúvolták meg Szolnokon; a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárával kiadványcsere van kialakulóban, és természetesen a továbbiakban is készséggel állunk rendelkezésükre.

A szeminárium megszervezéséért köszönőlevelet kaptunk az Európa Tanács kulturális politikával és kulturális tevékenységekkel foglalkozó részlegének vezetőjétől, Vera Boltho asszonytól és az UNMIK képviselőjétől is, aki – mint említettük – személyesen is részt vett a szemináriumon. Az ő levelét itt közreadjuk, mert a dicséret nemcsak nekünk mint szervezőknek, hanem a magyar könyvtárosok szélesebb körének szól!

Kedves Mindnyájan,

Nagyon örültem, hogy Budapesten járhattam koszovói könyvtáros kollégáimmal.

A magyar könyvtári rendszer, amelyet tanulmányoztunk, egyfajta minta lehet a világ sok könyvtára számára – és itt nemcsak a délkelet-európai országokra gondolok. A magam részéről nagy örömmel figyeltem a magyar könyvtárosok szakmai hozzáállását, miként végzik napi munkájukat, hogyan boldogulnak a bürokrácia útvesztőiben, és hogyan építik be munkájukba az új tendenciákat.

A koszovói könyvtárosok hozzám hasonlóan éreznek, és nagyon pozitívan értékelték a magyar könyvtári gyakorlatot és annak szakszerűségét is; jó benyomásokat szereztek a látogatás során.

Reméljük, hogy hasonló találkozásokra is sor kerül még, hogy láthassuk, a megismert könyvtári módszereket hogyan alkalmazzák a koszovói könyvtári rendszerben.

Még egyszer köszönjük mindannyiuknak a közreműködést a konferencián; reméljük, hogy a közeljövőben találkozunk.

Szívélyes üdvözléssel

*Deogratias Nivagira
az ENSZ Koszovói Missziójának
könyvtári és tájékoztatási szakértője*

FELHASZNÁLT IRODALOM

Libraries in Kosova/Kosovo. A general assessment and a short and medium-term development plan by Carsten Frederiksen and Frøde Bakken. Joint UNESCO, CoE and IFLA/FAIFE Kosova Library Mission (a FAIFE honlapjáról: <http://www.faiife.dk>)

Mehmet Gërguri: National and University Library of Kosova. Country report. CDNL, Boston, 22 August 2001

Fazokas Eszter–Hegyközi Ilona

„Vitára szánt tervezet”

A KÖNYVTÁROS EGYESÜLETEK ÉS SZERVEZETEK NEMZETKÖZI SZÖVETSÉGE (IFLA) ÉS A NEMZETKÖZI KIADÓI SZÖVETSÉG (IPA) KÖZÖS NYILATKOZATA A DIGITÁLIS INFORMÁCIÓ MEGŐRZÉSÉRŐL ÉS MEGÓVÁSÁRÓL

HELYZETISMERTETÉS

A digitális információ megőrzése egyre sürgetőbb kihívást jelent mind a könyvtárak, mind a kiadók számára, mivel a digitális információ mennyisége gyorsan növekszik, és ennek az információformának a megőrzésére vonatkozó elvi és technikai kérdésekkel keveset vagy egyáltalán nem foglalkoztak. Miközben sok elektronikus kiadványt állítanak elő mind nyomtatott, mind elektronikus formában – jóllehet nem mindig egy időben és azonos változatban – egyre több anyag készül csak digitális („született digitális”) formában, aminek nincs nyomtatott megfelelője. Megállapítható, hogy az ehhez a típushoz tartozó publikációkból sok már elveszett, mivel néhány, elektronikus kiadványokat megjelentető kiadó törölte elektronikus kiadványait anélkül, hogy meggyőződött volna arról, megtörtént-e azok hosszú időre szóló archiválása. Sürgősen tenni kell valamit! A hosszú távra szóló archiválás költségei magasak ugyan, a tértelenség ára azonban katasztrofális lenne.

A könyvtárak hagyományosan megőrzik azokat a kiadványokat, amelyeket beszereztek, és megóvják azok eredeti, fizikai formáját is, mert meg akarják őrizni azokat az információkat, amelyeket a fizikai forma tartalmaz. A digitális információ esetében a tartalom megőrzésének a felelőssége megoszlik az információ előállítója és gyűjtője között. Miközben mind a kiadók, mind a könyvtárak kötelesek a digitális fájlokat megőrizni, a feladatok meghatározása következetlen, töredékes és alulfinanszírozott.

ELVEK ÉS JAVASLATOK

Mind az IFLA, mind az IPA együtt kíván munkálkodni azon, hogy néhány gyakorlati és hosszú távú eredményt érjenek el a digitális megőrzés terén. Ezért támogatják az alábbi elveket és javaslatokat.

1. A csak elektronikus formában kiadott információ növekvő mennyiségének maradandó kulturális és dokumentációs jelentősége van, és ez az információ épp olyan fontos, mint az egyéb hagyományos formákban publikált információ.
2. Ennek az információnak a hosszú távú hozzáférhetősége kívánatos, és azonnal cselekedni kell, hogy ez lehetővé váljék.
3. Mindkét szervezet munkálkodni kíván azon, hogy a hosszú távú megőrzés és megóvás nemzetközileg kulcsfontosságú feladat legyen.
4. Mindkét szervezet elő kívánja segíteni ipari szabványok, rendszerek fejlesztését és a digitális megőrzés és megóvás kutatását, beleértve az ilyen tevékenységet támogató pénzügyi lehetőségek felkutatását.
5. Egyfelől a kiadók általában kiadványaik rövid távú megőrzését tudják garantálni addig, ameddig azok gazdaságosan hasznosíthatóak, másfelől a könyvtárak a legalkalmasabbak arra, hogy a hosszú távú megőrzés felelősségét vállalják a kiadókkal kötött megfelelő megállapodások alapján.
6. Mivel a nemzeti könyvtárak feladata, hogy a saját országukban kiadott örökséget beszerezzék és megőrizzék, és legtöbbjüknek van tapasztalata a digitális kiadványok beszerzése terén, ezeknek a könyvtáraknak – együtt más vezető könyvtárakkal és szervezetekkel – kellene magukra vállalniuk a fő felelősséget a digitális kiadványok hosszú távú megőrzésében.
7. A kiadói/könyvtári munkacsoport további közös kezdeményezéseket kíván kidolgozni a digitális megőrzés műszaki, gazdasági és politikai kérdéseit illetően.

* * *

A fenti tervezetet Sandra Henderson, Ausztrália Nemzeti Könyvtárának munkatársa küldte meg elektronikus levél formájában a CDNL (Conference of Directors of National Libraries – Nemzeti Könyvtári Igazgatók Konferenciája) tagjainak azzal a megjegyzéssel, hogy 2002. március 1-jéig lehet (lehetett volna) észrevételeket küldeni a tervezettel kapcsolatban Ingrid Parentnek Kanada Nemzeti Könyvtárába az ingrid.parent@ncl-bnc.ca címre. Bár a megadott határidőt lekésztük, a 3K szerkesztősége úgy véli, hogy hasznos lehet a tervezet közzététele tájékoztatás céljából a téma fontossága és aktualitása okán.

Korszakváltó könyvtárosok?

Az utóbbi egy-két évtizedben – korábban elképzelhetetlen gyorsasággal – játszódt le világszerte és részben nálunk is a könyvtárak korszakváltása. A könyvtári tevékenység szinte minden eleme változott–változik: az összegyűjtendő dokumentumok jellege, a nyilvántartási és feltáró rendszerek, az őrzés és a szolgáltatás technológiája. Nem nehéz levonni a következtetést, hogy az alapjaiban megváltozott könyvtári rendszerben való működés, illetve a rendszer működtetése nyilvánvalóan *másfajta könyvtárost* igényel, mint amilyet hosszú ideig megszoktunk.

Természetesen más szakmák is keresztülmennek hasonló változáson, ezt tapasztaljuk mindennapi környezetünkben, de ezeknek csak egyes részleteit kell másképp végezni. Úgy érzékelem, hogy például a pedagógus megváltozott információtechnológiai lehetőségei a tananyag illusztrálásában, a gyakoroltatás változatosságában mutatkoznak meg, de az oktatás–nevelés lényege ugyanaz maradt. Vagy egy másik szembetűnő példa: a gyógyszerész számára a nyilvántartás rendszere és a közönség kiszolgálása új technológiát jelent, de a „készítendő” gyógyszerek, hátul a munkaszobában, ugyanúgy készülnek. A könyvtáros munkájában viszont nemcsak technológiai, de a munka lényegét érintő, alapvető gondolkodásbeli, szemléletmódbeli változásnak is be kellett/kell következnie: az információk összegyűjtése, szervezése, közvetítése a mai technológiákkal egészen más követelmény, mint a könyvek, folyóiratok gyűjtése, tárolása, kiszolgálása volt. Az *informatikus könyvtáros* elnevezés nyelvi is megjeleníti azt az alapvető tartalmi változást, amely a szakmában végbemegy.

Szakmai jövőképünket nemcsak az intézményekre kell előrevetítenünk, hanem a benne dolgozó könyvtáros szakemberekre is. A szakma filozófiájának alapvető kérdésfeltevésétől kezdve a legapróbb munkamozzanatokig újra kell gondolnunk tehát a „könyvtárosságot”, szakmánkat. Elemezni a múlt, a jelen és a jövő könyvtárosságát a változó könyvtárak, a változó társadalom tükrében. Ez a *humán szakmai jövőkép* többféle lehet. Lehet az eszményünk egy egyre személytelenebb, professzionális szakember, akinek a kreativitása elsődlegesen a könyvtári technológiák folyamatos megújításában nyilvánul meg. De lehet az eszményünk a technikát időkímélő céllal alkalmazó, a használók szükségleteinek mind pontosabb megismerésére koncentrálnó humán értelmiségi is. És persze lehet mindkettő, tekintettel arra, hogy az egyes könyvtári munkafolyamatok – akár hagyományos, akár automatizált könyvtárról legyen szó – igen eltérő beállítottságú személyiségeket igényelnek. Csak egy a fontos, hogy a két tényező, az ember és a feladat egymásra találjon.

Ennek a jövőre irányuló célmeghatározásnak a tudatában kell szigorúan mérlegre tenni a mai helyzetet. Mert „helyzet”, az van. Szakmabeliekkel beszélgetve a második mondat már biztosan az anyagi megbecsülés, a harmadik pedig az erkölcsi elismerés hiányára vonatkozik. Az első hiányosság felszámolását látszólag könnyebbnek tekintjük, hiszen az „csak” pénz kérdése, de vajon mitől várhatjuk a presztízstényezők kedvező irányú elmozdulását? Persze, legyünk tárgyiy-

lagosak. Miért várjuk a kedvezőbb megítéltetést attól a társadalomtól, melynek 4/5 része nem is használja intézményeinket?! És ugyan melyik könyvtárról, melyik könyvtárosról alakuljon ki a használók véleménye? A kistélepülésről, amely évente 5 db dokumentummal gyarapodik, és tiszteletdíjas könyvtárosa van, vagy a magasán kvalifikált szakembereket foglalkoztató, integrált könyvtári rendszerben működőről? Van-e általában könyvtár, általában könyvtáros?

Azt hiszem, jelenleg *nagy egyenlenségeket mutató intézményrendszerben dolgozó, nagyon egyenetlen felkészültséggel és elhivatottsággal bíró magyar könyvtáros társadalomról beszélhetünk.* A szakmával szemben támasztott követelmények és a szakma részéről megfogalmazott elvárások kényes egyensúlyának megteremtése oldhatná fel a jelenlegi feszültséget.

A helyzet reális feltárása érdekében mindkét oldalra vonatkozóan foglalkozunk meg néhány fontos kérdéssel. A *követelményi oldalt* tekintve kezdjük mindjárt a pályára kerüléssel. Kellő önismeret birtokában kerül-e mindenki, de legalább a többség a pályára? Miért nincs pályaalakmassági vizsgálat, miért olyan a pályorientáció, amilyen? Segíti-e külső kontroll a bizonytalan önismeretet? A felsőoktatási intézményekben folytatott tanulmányok során vajon a tananyag, az oktatás színvonala, az oktatók személyisége kellő motiváló tényező-e a pályára való tudatos törekvés szempontjából? A gyakorlati képzés, mely az első „kóstoló” a szakmából a nappali tagozatos hallgató számára, vajon mennyire átgondoltan segíti, egészíti ki az elméleti tanulmányokat? Vannak-e olyan megbízható mentoraink, gyakorlásra alkalmas könyvtáraink, akik/amelyek szerves részei a felsőoktatási intézmény munkájának, akik/amelyek követésre alkalmas modelleket kínálnak? A könyvtárosságra való felkészülés csak részben alapul elméleti tanuláson, jelentős részben ma is a szakmai fogásoknak a mesterektől való közvetlen eltanulására épül. Számon tartjuk-e ezeket a mestereket, lehetővé tesszük-e számukra, hogy időnként „csak” az utódok nevelésére összpontosíthassanak?

A képző intézményekből kikerülő fiatal vagy az esti és levelező tagozaton végzett kevésbé fiatal diplomások szakmai és általános műveltsége kielégítőnek mondható-e? A korszerű szakmai tudás, az olvasottság, a tájékozottság, az idegen nyelv-tudás, az információtechnológiai jártasság stb. párosul-e az állandó lépéstartás igényével, az átadni–segíteni akarás eltökéltségével, az információ- és értékközvetítés felelősségtudatával? Később, a pályán való tevékenység során a belső igényesség, a szakmai ambíció, a szakmai önérték mellett vajon milyen külső tényezők (igényes munkahelyi légkör, jogi természetű munkáltatói eszközök, anyagi érdekeltség, előmeneteli lehetőségek, vezetői értékelés és segítség stb.) biztosítják az egyenletes, jó teljesítményt? Egyáltalán mihez tudjuk mérni a teljesítményt, lehet-e mérni a könyvtárosi teljesítményt vagy csak bizonyos faktorokban? Régi vita például a könyvtárakkal kapcsolatban is, hogy vajon egy intézmény barátságos, segítő, igényes légköre nem folyik-e ki a kezünk közül, ha pusztán számokkal, statisztikai adatokkal akarjuk leírni a „leírhatatlant”! Biztos, hogy a könyvtáros munkavégzésében is vannak egzaktul nem mérhető, főként össze nem mérhető mozzanatok: hogy ki, mennyit és mit ad magából, az egyéniségéből, a kreativitásából a munkájához. De valamilyen normára, mércére feltétlenül szükségünk van a megítélhetőségünkhöz.

Ahhoz, hogy a könyvtáros jól teljesítsen és jó közérzete legyen, bizonyos *elvárásainak* is teljesülniük kell. Mindannyian igényeljük a *biztonságot*, az egzsiz-

tenciális és szociális biztonságot, a megfelelő bérezést és egyéb anyagi vagy más juttatásokat, kedvezményeket. Vannak *szociális szükségleteink*, igényeljük a követelményeket támogató, de védelmet is nyújtó intézményvezetést, fenntartói magatartást, a szűkebb-tágabb szakmai közösségek inspiráló légkörét, a szakmai közélet lehetőségét. Megerősítene minket egy büszkén vállalható szakmai önazonosság-tudat. Bennünk is erős a vágy az elismerésre, az előbb már emlegetett anyagiakon túl az erkölcsi elismerésre, a szakmai megbecsülésre is. Igényeljük az előmeneteli lehetőséget, a belátható pályaképet, esetenként a tudományos kutatói vagy netán a művészi ambíciók támogatását, ösztöndíjakat, díjakat és kitüntéseket.

Vágyunk az *önmegvalósítás* örömére, hogy a végzettségünknek, felkészültségünknek és személyiségünknek legmegfelelőbb munkakörben és beosztásban legyen módunk munkánkat végezni, és ha szükséges, kudarc helyett pályakorrekcióra is kapjunk lehetőséget, rugalmasabb alkalmaztatási feltételeket között, szabadabb mozgással találhassunk rá arra a feladatra, amelyben a legtöbbet vagyunk képesek nyújtani.

Fentieket végiggondolva is sokféle tapasztalat kívánczik ki belőlünk: mi az, ami a felsoroltakból nem vagy nem jól valósul meg, miért nem valósul meg, hol kell keresnünk a bajok gyökerét?

Mint látható, kérdést kérdésre halmozok. Szándékosan nem magyarázatokat, megoldásokat próbálok fogalmazni. Ennek az írásnak az a célja, hogy a kérdések megválaszolására, illetve újabb kérdések feltevésére késztessem. Ha úgy érezzük, nincs rendben valami a szakmánk körül, akkor legelső kötelességünk az, hogy korrekten és hitelesen leírjuk a tüneteket. A bajok orvoslása csak világos és pontos diagnózis ismeretében kezdődhet meg. Talán túlzás is „orvoslásról” beszélni, hiszen nem kóros elváltozásokról, talán csak némi fejlődésbeli megtorpanásról, átmeneti elbizonytalanodásról van szó.

Azt hiszem, megérett az idő arra, hogy belenézzünk a tükörbe, és végre meg tudjuk mondani, milyen arcot szeretnénk viszontlátni benne. Ha mi magunk egyértelmű irány/irányokat tudunk szabni szakmánknak, akkor belső bizonytalanságaink is csökkenhetnek. Az irányok kijelölését követheti majd a megvalósítás hogyanjának meghatározása s a feladatok szétosztása.

Ma még, úgy tapasztalom, az önértékelésünk nem mindig reális. Olykor illúziókat táplálunk magunk iránt; sértettek vagyunk, ha nem méltányolnak minket, miközben egyáltalán nem teszünk meg mindent a jobb megismertetésünkért. Olykor pedig alábecsüljük magunkat, nem vagyunk tudatában értékeinknek és lehetőségeinknek. Ez a kishitűség azután tükröződik „kifelé” is, aminek következtében külső megítélésünk is romlik, s mindez egy ördögi körben forogva még tovább rontja önértékelésünket. Kitérésre pontot kell tehát találnunk.

Ószinte és reális helyzetkép lehet az alapja annak, hogy további vizsgálódási, majd fejlesztési irányokat tudjunk felvázolni mind a magunk, mind a tényleges és potenciális használóink, mind pedig az állami irányítás számára. Mára már kimondattott, hogy a könyvtárak a társadalom alapintézményei: ez jó reménnyel szolgál arra, hogy az ezen intézményekben dolgozó szakemberek nélkülözhetetlensége is kimondassék. De ezt magunknak is elő kell segítenünk.

Egy tanulmányút tapasztalatai

A németországi bírósági könyvtárakról

Sándor Gertrud, a Zala megyei Bíróság könyvtárosa 1997-ben kérdőíves felmérést végzett a 19 megye és a főváros bírósági könyvtárainak körében. E felmérés alapján javaslatot születt, melyet a *Megeyi Bírósági Elnökök Értekezlete* is megtárgyalt. Mind a felmérés, mind pedig a javaslatot anyaga megjelent a 3K 1998. augusztusi számában (3–11. p.). Most örömmel adunk helyet Sándor Gertrud német bírósági könyvtárakban szerzett tapasztalatainak.

2000 májusában a Magyar Könyvtárosok Egyesülete a Katalist levelező listán a Német Könyvtárosok Egyesületének felhívását adta közre, melyben négyhetes szakmai tanulmányutat ajánlottak fel egy magyar könyvtáros számára. Abban reménykedtem, hogy pályázatom elfogadása esetén alkalmam nyílik a magyarországi bírósági könyvtárak viszonyait a németországiakkal összehasonlítani, és az ottani tapasztalatokat az itthoni munkámban magam is kamatoztathatom, másoknak is továbbadhatom.

A beadott pályázatomat a DBA elfogadta, erről 2000 októberében értesültem. Többszöri időpont- és helyszínegyeztetés után az Ulrike Lang asszony által is javasolt Karlsruhe lett a tanulmányútam helyszíne, mivel itt kitűnő lehetőség adódott arra, hogy lehetőleg minél több szinten tanulmányozhassam a német bírósági könyvtárakat.

Az utazásra 2001 októberében került sor. Vendéglátóim a karlsruhei Bibliothek des Bundesverfassungsgerichts (Német Alkotmánybíróság Könyvtára), a Bibliothek des Bundesgerichtshofs (Szövetségi Legfelsőbb Bíróság Könyvtára) és a Bibliothek des Oberlandesgerichts (Tartományi Főtörvényszék Könyvtára) voltak.

Bibliothek des Bundesverfassungsgerichts **www.bundesverfassungsgericht.de**

A csodálatos kastélykertben elhelyezkedő üvegpalota ad otthont a németországi Alkotmánybíróságnak, és itt található az egyik épületszárnyban és ennek alagsori helyiségeiben az Alkotmánybíróság Könyvtára is.

A könyvtárat 1951-ben alapították. Az alkotmányjog területének tudományos szakkönyvtára. Ma az állománya kb. 320 000 kötet könyv, az előfizetett folyóiratok száma eléri az 1000 címet. Az éves könyvbeszerzési keret kb. 1 millió DM, az éves gyarapodás mértéke 6–7000 kötet.

Köteles példányokat a könyvtár nem kap, de előfordul, hogy a bírák ajándékoznak könyveket a könyvtárnak.

A fő gyűjtőkörébe tartozik az alkotmányjog, közjog, választójog, államjog, társadalomtudomány, politika, napjaink történelme.

A könyvek katalogizálása 1996 óta a Südwestdeutscher Bibliotheksverbund (Délnémet Könyvtári Hálózat, SWB) közös katalógusában történik. 1999 óta csak számítógépes feldolgozás van. A feldolgozott anyag mennyiségének köszönhetően az Alkotmánybíróság Könyvtárának interneten elérhető on-line katalógusa egyben a legnagyobb német nyelvű jogi adatbázis is. A katalógus nemcsak a bíróság honlapjáról érhető el, hanem a Karlsruhei Egyesített Katalógus egyik tagjaként a Karlsruhei Egyetemi Könyvtár honlapjáról is.

A könyvtár speciális szakterülete a parlamenti jegyzőkönyvek anyagának összegyűjtése és feldolgozása. Mind a szövetségi, mind pedig a területi anyagokat rendszerezik.

Említést kell tenni az igen jelentős sajtóarchívumról, ahol 1951 óta gyűjtik az Alkotmánybírósággal kapcsolatos cikkeket. Ehhez naponta átlagosan 20–30 periodikát néznek át. Az eredeti cikkeket témák szerint csoportosítva tárolják a sajtóarchívum raktárában, a másolatokból pedig tematikus összeállítást készítenek 30–40 példányban. Ezt a bírák megkapják, és szabadon felhasználhatják.

Természetesen minden alkotmánybíróról is gyűjtik a rá vonatkozó cikkeket, s ha egy bíró elhagyja a bíróságot, az őt követő át tudja nézni az elődjéről szóló anyagot is.

A könyvtár elsődleges feladata az alkotmánybírák és a munkájukat segítő tudományos munkatársak maximális kiszolgálása. Külső felhasználó csak igen kivételes esetekben kap engedélyt a használatára. Tudományos könyvtári feladatából adódóan részt vesz a könyvtárközi kölcsönzésben. 2000-ben 1583 beérkezett kéresemből 893-at tudtak teljesíteni.

Ottlétemkor is tapasztalhattam, hogy a könyvtár forgalma igen jelentős, és nagyon szoros a munkakapcsolata a helyi bíróságok könyvtáraival és más könyvtárakkal.

Bibliothek des Oberlandesgerichts Karlsruhe **www.oberlandesgericht.de**

A Tartományi Főtörvényszék Könyvtára a bíróság Hoffstraßei épületében található, de a bíróság Jahnstraßei és Schirmerstraßei épületében és Freiburgban található részlegében is vannak kihelyezett állományegységek. A könyvtárvezető mellett még két dolgozó segíti a könyvtári munkát.

A könyvtárat 1902-ben alapították. Jelenleg az állomány nagysága 21 500 kötet könyv, ebből Karlsruheban 18 000 kötet, Freiburgban 3500 kötet található. Ebből 155 a pótlapozható.

Az előfizetett folyóiratok száma kb. 100, a napilapoké 3, a közlönyöké 10.

Ezen kívül az on-line JURIS adatbázis, off-line adatbázisok (BGHE, NJW-LSK, CRDAT, OLG-Report, IMM-DAT, ADAC-Tabelle) és internetelési lehetőség áll a felhasználók rendelkezésére. A könyvtár technikai felszereltsége megfelelő az ott folyó feladatok ellátásához (másológép, számítógép, telefon, fax).

Az éves beszerzési keret nem meghatározott, de átlagosan évente 130–150 db új könyv beszerzésére van lehetőség. Elsősorban a bírák ítélkezési munkájához legszükségesebb jogi szakirodalom beszerzésére van lehetőségük.

A könyveket egyedi címleltárkönyvben, a folyóiratokat pedig kardexlapokon tartják nyilván.

Az állomány feltárása hagyományos cédulakatalógusban történik. Szerzői be-tűrendes, címszó és tárgyszó-katalógus áll a használók rendelkezésére.

A főépületben lévő könyvtár két egybenyíló nagy méretű teremben található, melyhez nagy üveglakkal elválasztva kapcsolódik a könyvtárvezető munkahelye. A könyvtárral szemben található még egy kisebb méretű dolgozószoba, ez egyben a könyvtár dolgozóinak munkahelye is. Itt történik a pótlapok berakása, a könyvtárközi kölcsönzésre történő előkészítés, postázás, stb.

A könyveket a jelzetük alapján csoportosítva helyezik el a polcokon.

A könyvtár felhasználói köre elsődlegesen az ott dolgozó bírákból, alkalmazottakból kerül ki, de kívülállókat is kiszolgálhatnak, elsősorban a jogi területen dolgozókat. Természetesen ellátják a szükséges szakirodalommal a megye más bíróságain dolgozó bírákat is.

Igen szoros és jó a munkakapcsolatuk a Bundesgerichtshof (Szövetségi Legfelsőbb Bíróság) könyvtárával. A látogatók száma és a könyvtár általam tapasztalt forgalma arra enged következtetni, hogy a dolgozók napi munkájához elengedhetetlen a könyvtár szolgáltatásainak igénybe vétele.

Bibliothek des Bundesgerichtshof **www.bundesgerichtshof.de**

A város központjában található az egykor kastélyként funkcionáló épület, amelynek melléképületében foglal helyet a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság könyvtára. A könyvtár 30 főnyi dolgozója hat osztályon végez magas színvonalú munkát.

A könyvtárat 1950-ben alapították, de eredete az 1850-es évekig, az egykori Birodalmi Bíróság megalapításáig nyúlik vissza.

Állománya ennek megfelelően nagy, hiszen a német újraegyesítés után az NDK-ból visszakerült az egykori Legfelsőbb Bíróság anyaga. Ma ez a legjelentősebb jogi szakkönyvtár Németországban. Ezt igazolják a 2000. év főbb statisztikai adatai is:

Könyvek: kb. 500 000 kötet;

Pótlapozható kiadványok: 1869 cím/6213 példányban;

Előfizetett folyóiratok: 701 cím/1565 példányban;

Nem hagyományos dokumentumok: kb. 18 000 db;

ebből CD-ROM-hálózaton: 63.

Az éves beszerzési keret 1 millió DM fölött van, ebből kb. 6000 dokumentumot lehet beszerezni. A szerzeményezés folyamán gondosan ügyelnek arra, hogy a könyvtár állományába csak az odaillő könyvek kerüljenek be. A könyvtárba beérkező ajándékköteteket is igen szigorúan megvizsgálják, bevételezésükről, esetleges visszaküldésükről, más könyvtárba való továbbításukról is gondoskodnak. Igen szoros a kapcsolat a művek szerzői és a könyvtárak között, ami Magyarországon egyáltalán nem szokásos.

A könyvtárban a hagyományos cédulakatalógust 1998-ig építették, azóta áttértek a számítógépes feldolgozásra, s a rekatalogizációs munka folyamatos.

Az állomány feltárására a következő katalógusok szolgálnak:

Cédulakatalógusok az önálló művekről (könyvek, folyóiratok, CD-ROM-ok, stb.):
betűrendes katalógus; csoportképzéses katalógus; raktári katalógus; kommentárkatalógus.

Cédulakatalógusok a nem önálló művekről: szerzői katalógus; tárgyszó-katalógus.

1990-től minden beszerzett önálló mű és publikáció, 1995-től pedig a folyóirat-cikkek is szerepelnek a helyi hálózaton és az interneten is elérhető könyvtári adatbázisban. Az Alkotmánybíróság Könyvtárához hasonlóan megtalálható a könyvtár katalógusa a Karlsruhei Egyesített Katalógusban is.

Fontosabb webhelyek:

A Legfelsőbb Bíróság (BGH) Könyvtára: <http://www.uni-karlsruhe.de/~BGH>

A BGH-könyvtár on-line katalógusa: <http://www.uni-karlsruhe.de/hylib/bgh>

Karlsruhei Virtuális Katalógus: <http://www.ubka.uni-karlsruhe.de/kvk.html>

Országos Periodika-adatbázis: <http://zdb-opac.de>

Dokumentumszolgáltatás (cikkek és könyvek): <http://subito-doc.de/>

A könyvtár forgalma igen nagy. Felhasználói köréhez elsősorban az ott dolgozó bírák, ügyészek, igazságügyi dolgozók tartoznak, de szolgáltatnak a lipcei Tartományi Ügyészség és a berlini Tartományi Nyilvántartás dolgozóinak is. Külső felhasználók is használhatják a könyvtár állományát, de számukra csak a helybenhasználat engedélyezett. A beiratkozáshoz személyi igazolvány szükséges. A kölcsönzés vonalkóddal történik. A másolatokért a díjszabásban meghatározott összeget kell kifizetni (oldalanként 10 Pf).

A könyvtár részt vesz a könyvtárközi kölcsönzésben, állománya szerepel a Baden-Württembergi Központi Katalógusban, a folyóiratok pedig az SWB adatbázisában és a könyvtár OPAC-jában is kereshetők. 2000-ben a kölcsönzött kötetek száma kb.9000 db volt. A BGH által könyvtárközi kölcsönzésben kért kötetek száma 318, ebből 304-et teljesítettek. A BGH-hoz érkezett kérések száma 1605 volt, ebből 1322 kérést tudtak teljesíteni.

Újdonság volt számomra a könyvesautó, amely hetente egyszer meghatározott útvonalon haladva a könyvtárközi kölcsönzés anyagait szállítja. Jelentős postaköltséget takarítanak meg ezzel a módszerrel.

A könyvtár fontos szerepet tölt be nemcsak a karlsruhei könyvtárak közötti együttműködésben, hanem az AJBD (Arbeitsgemeinschaft für juristisches Bibliotheks- und Dokumentationswesen = Jogi Könyvtárosok és Dokumentátorok Egyesülete) munkájában is. Alkalmam volt megismerkedni azokkal a szakmai kiadványokkal, amelyeket ezek a szervezetek jelentettek meg. Különösen tetszett a *Recht, Bibliothek, Dokumentation* c. folyóirat 1997-es különszáma: ez a német nyelvterületen (Németország, Ausztria, Svájc) dolgozó jogi könyvtárosokról készült összeállítás. Ennek magyar változatát érdemes lenne itthon is elkészíteni.

Itt kell említést tennem a *Karlsruher Juristische Bibliographie* c. havonta megjelenő bibliográfiáról, melynek főszerkesztője Hildebert Kirchner.

Tanulmányozás céljára rendelkezésemre bocsátották az egyes könyvtárak működési és használati szabályzatait, a katalogizáláshoz, osztályozáshoz használatos

elektronikus adatbázisok működéséről szóló dokumentációkat is, illetve az egyes könyvtárakról készült legfontosabb szakirodalmat.

Nagyon tetszett, hogy mindenhol mindennel nagyon takarékosan és ésszerűen bánnak. Nem találkoztam sehol indokolatlannak tűnő felszereléssel, de ugyanakkor mindenhol biztosított volt a működéshez szükséges feltétel. Sokféle praktikus, nálunk még nem ismert könyvtári felszereléssel ismerkedtem meg, melyeknek használatát igyekszem majd egy másik írásban népszerűsíteni.

Legnagyobb meglepetés akkor ért, amikor a Magyarországon szokásos ETO-jelzetek és Cutter-számok helyett számomra rejtélyes jelzetekre bukkantam a könyvekben, a katalóguscédulákon vagy az adatbázisban, sőt még a polcokon is!

(Csak egy példa: Kommentar zum Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland == G III 2 b g b 1' /

A tartalmi feltárást ugyanis egy régi, 110 éves szisztéma alapján végzik. Németországban nincs egységes osztályozási rendszer, s ennek az az oka, hogy az egyes tartományok mind önállóan alakították ki a saját rendszerüket. Napjainkban azonban a felhasználók érdeke, a közös adatbázisok, elektronikus katalógusok építése megköveteli az egységesítést. Az igazgató azt tervezi, hogy a hamarosan átadásra kerülő új könyvtáráépületben már egy új szisztéma, az ún. regensburgi osztályozási rendszer (<http://www.bibliothek.uni-regensburg.de/Systematik/systemat.html>) alapján kerülnek feldolgozásra a könyvek. Elképzelése az, hogy ennek bevezetése csak a 2000-tól beszerzett dokumentumokra vonatkozik majd, mert a már meglévő hatalmas állomány teljes katalóguskonverziója nagyon nagy munka lenne.

A könyvtár technikai felszereltsége megfelelő a feladatok ellátásához (másoló, mikrofiche-olvasó és nyomtató, számítógépek CD-ROM-meghajtókkal és internet-eléréssel, e-mail lehetőség). A Németországban ismert és használatos elektronikus jogi adatbázisok on-line és off-line módon is elérhetők.

Az épület eredetileg nem könyvtári célra készült, ezért és a helyszűke miatt is eléggé tagolt az állomány elhelyezése. A könyvtárban jelenleg 13 606 folyóméter a könyvek helyigénye. A raktárak három különböző szinten található. Az olvasóterem a földszinten, a folyóirat-olvasó a tetőtérben van. A katalógusszekrények, illetve a felhasználók rendelkezésére álló számítógépek a földszinti folyosón vannak. A könyvtár kinőtte a rendelkezésére álló teret, és a Bundesgerichtshof dolgozóinak, az itt dolgozó könyvtárosoknak régi vágya teljesül a hamarosan elkészülő új, önálló könyvtáráépület átadásával. A látványtervek ígéretesek, ottjártamkor már állt a négyemeletes hatalmas épület, s a belső műszaki munkálatok folytak. A könyvek számára 20 500 folyóméter polcot építenek be, ami duplája a jelenlegi tárolókapacitásnak, ha figyelembe vesszük azt is, hogy nagy mértékű állományrevíziót és selejtezést terveznek a költözés előtt. Itt igazán méltó elhelyezést kapnak nemcsak a könyvek, hanem az olvasók és a könyvtárosok is!

Egyéb programok

A tanulmányút ideje alatt alkalmam volt részt venni a Frankfurti Könyvvásáron, megtekintettem a Badische Landesbibliothekot (Badeni Tartományi Tudományos Könyvtár) és a Jogtörténeti Múzeumot. A kiállítás nagyszerű összeállításban mutatja be a német jogrend kialakulását Hammurabi korától napjainkig.

A kiállított anyagok jórésze másolat, fotó, de sok eredeti relikvia is látható. Érdekes a jogi szimbólumok pénzérmeken vagy bélyegeken történő összegyűjtése, vagy a jogász művészek, írók munkáiból való válogatás.

Jelenleg elég szűkös a kiállított anyag számára a hely, csak előzetes időpont-egyeztetés után látogatható, de az új könyvtárepületben ez is méltó elhelyezést és remélhetőleg nagyobb nyilvánosságot kap. Érdeemes volna Magyarországon is elkezdeni egy hasonló múzeum létrehozását.

Kérdőíves felmérés

A Bundesgerichtshof könyvtárában töltött idő alatt a vendéglátók segítségével kérdőíves felmérést készítettem abból a célból, hogy minél több bírósági könyvtárról szerezhesek ismereteket.

A kérdések egy része a könyvtár alapítására, az ott dolgozók számára, a könyvtár állományra, a beszerzés mértékére, a könyvtár felhasználóira, szolgáltatásaira, a továbbképzési lehetőségekre és más könyvtárakkal való kapcsolataira irányult. 27 kitöltött kérdőívet kaptam meg, s a három karlsruhei könyvtárral együtt így összesen 30 könyvtár adatai állnak rendelkezésemre. Ezekből 7 tartományi könyvtár, 18 felsőbbbírósági, 5 pedig törvényszéki.

A *könyvtárak alapítása* zömmel az 1900-as években történt: az 1800-as években 6, az 1910-es években 3, az 1950-esekben 8, az 1990-es években 9 könyvtárat hoztak létre. Legkorábbi dátumot, 1743-at a cellei Tartományi Főtörvényszék jelölt meg, öt kérdőíven viszont nem adtak választ erre a kérdésre, volt azonban olyan, ahol két alapítási évszám is szerepelt.

Számomra igen fontos kérdés volt az, hogy *hány munkatárs dolgozik* az egyes könyvtárakban. Magyarországon ugyanis ritka kivételtől eltekintve a 19 megyei bíróságon egy-egy fő látja el a könyvtárosi teendőket, de gyakori, hogy az sem főfoglalkozásban, hanem részmunkaidőben egy másik beosztás mellett; könyvtárosi képesítéssel pedig a főfoglalkozásúak közül is csak néhányan rendelkeznek. Leggyakoribb az a megoldás, hogy a statisztikusra bízzák a könyvtári feladatokat. A helyi/városi bíróságokon is ez a helyzet, de ott egyáltalán nincsen főfoglalkozású könyvtáros. Mivel a megyei bíróságok látják el a hozzájuk tartozó vidéki városi bíróságokat könyvekkel, folyóiratokkal, közlönyökkel, nálunk az lenne a kívánatos, hogy megyénként legalább egy könyvtáros végzettségű szakember irányításával működjenek a megyei bíróságok könyvtárai. Jómagam például egyedül látom el az összes könyvtári feladatot. Zala megyében ez a megyei bíróságot és a hozzá tartozó 4 vidéki bíróság teljes körű könyvtári ellátását jelenti.

A németországi helyzet, úgy tűnik, kedvezőbb. A Landesgerichte-kben (LG = tartományi törvényszékek) általában egy-két fő dolgozik ebben a munkakörben, csak egyetlen helyen nem jelölték meg a dolgozók számát.

A főtörvényszékeken a legkisebb létszám 1,5, a legnagyobb 4. Természetesen nagyobb ez a szám a tartományi könyvtáraknál. Itt 13 és 30 között van a foglalkoztatottak száma, legmagasabb pedig az Alkotmánybíróság könyvtárában. Ez érthető is, hiszen tudományos szakkönyvtári feladatokat is ellát. Csak érdekességképpen említtem meg, hogy a Magyar Alkotmánybíróság könyvtárában egy könyvtáros dol-

gozik. Természetesen ennek állománya is kisebb, s a mi Alkotmánybíróságunk még csak 12 éves.

Remélhetőleg az új könyvtári törvényben megfogalmazott kívánalom, illetve a bírósági dolgozók képesítéséről szóló újabb jogszabályok hatása már hamarosan érződni fog itthon. Ezek a jogszabályok az alkalmazás feltételeként már előírják a felsőfokú szakirányú képzettség meglétét.

Az *állomány nagysága* a tartományi bíróságokon 10 000 és 30 000 között van; a főtörvényszékeken 14 000 és 84 000 között. Kimagasló a cellei bíróság, ahol 164 000 könyvtári egység található, ez természetesen a könyvtár alapítási évéből adódó „előny”.

Külön említést kell tenni itt a *pótlapozható kiadványokról*. Őszintén bevallom, hogy nem szeretem őket, s kicsit ironikusan azt gondolom, hogy Gutenberg után a második legnagyobb könyvészeti találmány, de látható, hogy szükség van rájuk. Nem tudom a kérdőívekből megítélni, hogy mennyire precíz az egyes bíróságokon a pótlapok berakása, de én elég sok negatív tapasztalattal rendelkezem. Igen jelentős kiadás ezek frissítése, s nagyon pontos és precíz nyilvántartást, gondozást igényelnek. Ezek száma elsősorban a bírói létszám függvénye, hiszen leginkább kommentárok és hatályos jogszabályok jelennek meg ebben a formában. A kérdőíveken ezek számát 200–600 db között jelölték meg a válaszadók.

A *folyóiratok* száma a tartományi bíróságokon 76–115, a többiekben 100–350 között mozog; legmagasabb az Alkotmánybíróságon, kb. 1000 db. Az *újságok* száma 0 és 30, a *CD-ROM-oké* 0 és 248 között mozog.

A *diszkek* száma nem jelentős, összesen 11 válaszadó jelezte, hogy rendelkezik ezzel a dokumentumtípussal. Számuk 1 és 80 közötti.

Videokazetta csak két helyen szerepel.

Hét könyvtár rendelkezik *mikrofiche*-sel, ezek közül a drezdai tartományi törvényszék állománya kiemelkedő: 500 000 db.

Az *Egyebek* között megjelöltek még két könyvtárban térképeket és egyben 84 692 díjszabást (Tarife).

A megrendelt *közlönyök* száma 3 és 56 között váltakozik.

A *nem hagyományos jogszabályforrások* közül általánosan a JURIS adatbázist és az internetet jelölték meg. Az előbbit 26-an, az utóbbit 27-en.

A *bírák szakirodalommal való ellátása* kivétel nélkül a könyvtári keretből történik. Erre költségvetési keretből a bíróság biztosít pénzt.

Az *éves beszerzési keret* a tartományi bíróságokon 50 000 és 179 000 DM közötti, a tartományi törvényszékeken 100 000–325 000 DM, a tartományi könyvtárakban 360 000 és 700 000 DM között mozog. Az Alkotmánybíróság könyvtárában a legmagasabb, itt meghaladja az 1 000 000 DM-et.

Pontosabb képet kapunk, ha az *évente beszerzett dokumentumok számát* vizsgáljuk. Ez a szám a válaszokban 200-tól 7000-ig terjed.

A válaszadó könyvtárak közül 23 *nyilvános feladatokat* is vállal, ebből 6 megjegyezte, hogy csak a jogi területen dolgozó vagy kutató érdeklődőket szolgálja ki. 7 könyvtár nem vállal nyilvános feladatokat.

Egy kérdéscsoport a *felhasználók számára és a kölcsönzések számára* vonatkozott. Erről nincs pontos statisztikai adata 17 könyvtárnak. A választ adó könyvtárak becsült adatokat adtak meg. Ezek alapján 250-től 6400-ig terjed a felhasználók száma évente.

Az évente kölcsönzött könyvtári egységek száma 100 és 9000 között váltakozik, 14 könyvtár azonban nem készít erről statisztikát

A *szolgáltatások* közül csaknem minden könyvtár megjelölte a kölcsönzést, az olvasótermi tájékoztatást, a másolatkészítést és a tematikus keresést. Bibliográfia készítésére azonban csak 9 könyvtárban vállalkoznak.

A *könyvtári dokumentumok feldolgozása* legtöbb helyen már számítógépen történik. Csak 4 könyvtár nem használja egyáltalán ezt a módszert. 17 könyvtár jelölte meg a hagyományos feldolgozást. Gyakori, hogy a cédulakatalógus mellett él a számítógépes katalógus vagy egy adott időpontban lezárták a cédulakatalógust, és számítógépen folytatják tovább a feldolgozást.

A könyvtárak többségében többféle *katalógust* is építenek. 10 könyvtár katalógusa az interneten is elérhető, 4 könyvtárban most dolgoznak ezen, 3 helyen pedig intraneten lehet elérni a katalógust.

A könyvtárak *technikai felszereltsége* elég egységes képet mutat. Mindenhol van másoló, fax, telefon, PC, nyomtató, de meglepő volt, hogy tv és videó egyik könyvtárban sem található. Szkennerrel 9, interneteléréssel pedig 23 könyvtár rendelkezik.

A *könyvtárak közötti kapcsolattartás* a válaszok alapján igen jó, mert csak egyetlen könyvtár válaszolta azt, hogy részleges a kapcsolata a bírósági és más könyvtárakkal. Egy könyvtár csak a bírósági könyvtárakkal tart kapcsolatot, másfajta könyvtárral nem.

A *könyvtárosok továbbképzése* szintén neuralgikus pontja a magyar bírósági könyvtárosoknak. Sajnos nálunk ennek megszervezése még várat magára, pedig tekintettel arra, hogy nagyon kevés a szakképzett könyvtáros, és mivel az integrált könyvtári rendszerek alkalmazása elkerülhetetlen, egyre nagyobb szükség lenne rá. A németországi helyzet kedvezőbbnek látszik, hiszen 10 könyvtárban bírósági szervezésben vesznek részt továbbképzéseken, 10-ben pedig más képzési formában.

Remélem, hogy a tanulmányút és a felmérés tapasztalatainak Magyarországon történő közreadása pozitív hatással lehet a bírósági könyvtárak további szerveződésére, fejlődésére és fejlesztésére, a német és magyar könyvtárak, könyvtárosok közötti kapcsolat erősödésére.

Sándor Gertrud

A lipcsei könyvvásár múltja, jelene és jövője

Pár hónapja, hogy a frankfurti őszi könyvvásár bezárta kapuit, és a könyves szakma figyelme máris a következő nagy megmérettetés, Lipcse felé fordul. A német könyvkiadás és könyvkereskedelem másik hagyományos seregszemléje minden évben tavasszal zajlik, így nem érdektelen, ha felidézünk a 2001 márciusában tapasztaltakat.

A város történelme a középkor óta szorosan kapcsolódik a könyvnyomtatás, a könyvkiadás és kereskedelem történetéhez. Az Észak- és Dél-, valamint Kelet- és Nyugat-Európa kereskedelmi útvonalainak egyik metszéspontjában fekvő Lipcse a 15. század utolsó harmadától a könyvkereskedőket és könyvnyomtatókat egyaránt magához vonzotta. A kezdeti időkben a nyomdászat és a kiadói tevékenység, valamint a könyvvel való kereskedés mestersége nem vált el egymástól. Az első Lipcseben nyomtatott könyv Marcus Brand nevéhez köthető, ő adja közre a *Glossa super apokalysim*-et 1481-ben. 1500 táján Lipcse 11 nyomdájával a Német Birodalomban működő 60 nyomtatóhely közül vezető helyet vív ki magának. Az első nyomdát Kunz Kachelofen létesítette 1485-ben, őt követi Konrad Gallicus, Georg Bötticher, Wolfgang Stöckel, Jakob Thanner, Melchior Lotter.

I. Miksa még német-római császárként, 1497-ben a városnak vásári kiváltságokat adományoz, amihez nem sokkal később árumegállító jog is társul. Ezek birtokában Lipcse fokozatosan a régebbi alapítású Frankfurt am Main-i könyv vásárok konkurensévé válik. Egyre több külföldi kereskedő is felkeresi a várost, és a következő évi vásárig el nem adott árukészleteit bizományosai révén raktárakban tárolja. 1511-ben Augustin Pantzschmann létesíti az első ilyen könyvlerakatot a piactéren lévő üzletc alatt.

A reformáció terjedésével dinamikusan fejlődik mind a könyvkiadás, mind a kereskedelem. A német nyelvű könyvek közel 20%-a ekkor már kizárólag a lipcsei vásáron cserél gazdát. Jelentős lipcsei kiadók, mint Andreas Heil, Conrad König, Lorenz Finckelthau szászországi, thüringiai és brandenburgi kereskedőkkel működnek együtt, de távolabbi tartományok és városok, mint Hannover és Nürnberg is bekapcsolódnak a forgalomba. 1594-ben Hennig Grosse lipcsei könyvkereskedő megjelenteti az első vásári könyvkatalógust, amely a későbbi lipcsei könyvbibliográfiák előfutárának tekinthető.

A harmincéves háború elmúltával a könyvkereskedelem és vásár új lendületet vesz. 1740-től a lipcsei húsvéti vásárokon már 200 000 könyvet vonultatnak fel. Intenzívebbé válik a kapcsolat Csehország, Magyarország, Dánia és Svédország könyvkereskedőivel, akik lerakatokat létesítenek a középkori városfalakon belül a régi városháza, az egyetem alatti pincékben. Lipcse a 18. század végétől – a szászországi viszonylag liberális cenzurális gyakorlatnak köszönhetően – a szász és thüringiai régióban kibontakozó hazafias irodalom hatására a német nyelvű kiadványok központjává válik, míg Frankfurt továbbra is elsősorban a tradicionális latin nyelvű tudományos könyvkiadás fellegrája marad. Ez idő tájt a hagyományos közvetlen értékesítési módot mindinkább felváltja a bizományosi könyvkereskedelem. A legnagyobb kiadók városszerte állandó könyvlerakatokat tartanak fenn bizományosaik kiszolgálására. Paul Gotthelf Kummer 1792-ben, a tavaszi vásár idején könyvkereskedői börzét hoz létre. A kiadók bizományos és szortimentkereskedőkkel évi elszámolási rendre térnek át, amely ezentúl a húsvét utáni negyedik vasárnap előtti és utáni időszakhoz köthető.

A kereskedői és kiadói tevékenység mindinkább professzionalizálódik, s a 18. század közepén már az érdekeltek kísérletet tesznek arra, hogy létrehozzák szakmai szervezetüket. Ez végül 1825. április 30-án, a húsvéti vásár idején valósul meg: megalakul a Német Könyvkereskedők Egylete. Célja a Németország-szerte működő valamennyi könyvkereskedő érdekképviselését ellátni, működésük egységes szabályrendszerét kidolgozni. A 176 év óta működő *Börsenverein der Deutschen*

Buchhändler ma is Németország legtekintélyesebb szakmai szervezete. A kezdeményezés, a szervezés egyik motorja, az alapítók névjegyzékének első számú tagja, egyben elnökségi tag a magyarországi születésű potsdami könyvkereskedő, Kerestély Horváth Károly.

A 19. század utolsó harmadában a könyvkiadás és kereskedelem kapitalizálódásával, a tömegtermelésre és értékesítésre történő átállással a lipcsei könyvvásár funkcionális váltáson megy keresztül. 1894-től az évi könyvtermés teljes felvonnatása helyett a mintakollekciók bemutatására, könyvkiállítások megrendezésére térnek át. Ez nem ment zökkenőmentesen, mert bár a nagy könyvkiadóknak érdekükben állott, a kereskedőcégekről ez korántsem állítható. A két világháború közötti időszakban számos tényező kedvezőtlenül befolyásolta a könyvvásár sorsát. A gazdasági krízis nyomán a bizományosi könyvkereskedelem is pangott, a Lipscevel kereskedő cégek Európa-szerte tömegesen csődbe kerültek. Hitler hatalomra jutását követőleg jelentős kiadók, nyomdatulajdonosok kényszerültek Németország elhagyására. Ebben az időben a lipcsei könyvvásár sem működött. Csak a világháborút követően, 1946-ban éledt újjá, és 1956-ban rendeztek először ismét nemzetközi könyvkiállítást.

1991 áprilisával új fejezet kezdődik a könyvvásár történetében: először van jelen ismét az egységes német könyvpiac kínálatával. Úgy tűnik, hogy a vásár napjainkra végérvényesen túllépett azon a funkcionális vákuumon, amelybe a keleti határok megnyitásával került azáltal, hogy a város elvesztette a kelet–nyugati kereskedelembe betöltött, földrajzi helyzetéből és történelmi tradícióiból adódó monopolhelyzetét. A vasfüggöny lehullásával a határok átjárhatósága nem tette többé okvetlenül szükségessé, hogy a nyugat- és kelet-európai szakemberek itt találkozzanak, megnőtt a konkurens városok száma. Erre a kihívásra azonban a szász kereskedelmi metropolisz kríziskezelő, innovatív módon reagált. Új vásárkonceptiót dolgoztak ki, amelyben a hangsúly a szakvásárookra tevődött át.

1996-ban a város északi részén elkészült az új vásárközpont. A csupa acél és üveg komplexum a parkokkal, szökőkutakkal övezett környezetbe harmonikusan simul bele. A hamburgi tervező–kivitelező cég munkája 102 500 négyzetméteren terül el, és a berlini építkezések megkezdéséig 1,335 milliárd DM investálásával a keleti országrész legnagyobb építészeti beruházási vállalkozásának számított. A központi üvegcsarnok a tervezők szándéka szerint a hatalmas lipcsei főpályaudvart idézi, illetve a 19. század végi építészeti jellegzetes londoni, párizsi és müncheni kristálypalotái inspirálták. A hatalmas üvegbura technikai bravúrját a brit építész, Ian Richi álmodta meg, aki amerikai–japán társával a Louvre híres üvegpiramisát megalkotta. A variábilis térkialakítási koncepció lehetővé teszi egyes belső terek funkciók szerinti változtatását aszerint, hogy művészeti előadást, galaestet rendeznek falai között, vagy kiállítási célokat szolgál.

A központi térből nyílik jobbra és balra további 2–2 kiállítási csarnok, valamint a kongresszusi központ, ahol egyidejűleg 5 nagy előadóban és 14 teremben 2600 résztvevővel naponta párhuzamosan több tucat szakmai rendezvény zajlott 2001-ben. Ezek közül említésre méltó a Német Könyvtudományi Társaság éves ülészaka, valamint a Szász Könyvtári Napok, melyen a diskurzus a hagyományos könyvtárak digitális információs központtá alakításának lehetséges útjairól szól. Számos szakmai szervezet olyan fontos kérdéseket helyezett a középpontba, mint a könyvfogyasztás stratégiai szempontjai a német fogyasztáskutató társasággal

közösen rendezett vitafórumon, avagy a szerzői jogok menedzselése a globalizálódó világban, olvasáskultúra és olvasáskutatás a huszonegyedik században – jelezve a nemzetközi trendeket.

Az épületrészeket üvegfolyosókkal kötötték össze, amelyek a komplexumban való zavartalan belső közlekedést biztosítják. Ebben a térben a másik oldalszárnyon helyezték el a sajtóközpontot a legmodernebb multimédiás és telekommunikációs technikával felszerelve, a különböző szervezetek irodáit (például a Börsenverein der Deutschen Buchhändler helyiségeit), valamint számtalan szolgáltató helyiséget, éttermet, kávézókát, postát, bankot és a vásár könyvesboltját.

A lipcei könyvvásár mára visszatért, egyben rátalált saját profiljára. Míg Frankfurt kimondottan szakmai fórum, addig Lipcse – az egészséges munkamegosztás jegyében – inkább a szerzők és olvasók találkozóhelye, az új elektronikus kereskedelmi formák terjesztésének színtere. A résztvevők száma évről évre emelkedik. 2001-ben 27 országból 1894 kiadó volt jelen. A látogatók száma négy nap alatt elérte a 65 000 főt.

A kínálatból nagy szeletet hasított ki magának a gyermek- és ifjúsági irodalom. A kiadók valóságos mesevárost varázsoltak a jelen és a jövő olvasóinak megnyerésére. Az imázsteremtés eszközeivel gazdagon és bátran éltek az idegenforgalmi és turisztikai könyveket kínáló cégek. A szép kiállítású német sorozatok darabjaiként örömmel fedeztünk fel Magyarországot és a fővárost bemutató jól szerkesztett színvonalas kiadványokat, amelyek, immár a szokásos idegenforgalmi kliséken túllépve, elsősorban kultúrtörténeti emlékeinket állítják a fókuszba.

Hangsúlyozottan jelen volt az elektronikus úton terjesztett könyvek minden válfaja. A legkülönbözőbb e-book és audio book kiadványok, szinte minden műfajban: a Harry Potter művektől a krimin, a klasszikus irodalomtól egészen a Bibliáig. Különösen a hangoskönyvek (Hörbuch) kiadóinak marketingmunkája erősödött fel. A kiállítók száma közel megduplázódott az előző évihez képest. Az ARD először számolt be négy órás élő adásban a hangoskönyvekről.

Mint mindig, most is megtalálhatók voltak a legjelentősebb német tudományos könyvkiadók, köztük a könyv- és könyvtártudományi szakirodalomra specializálódott Harrassowitz kiadó, valamint a K. G. Saur, Peter Lang, Vandenhoeck & Ruprecht, vagy az olyan széles profillal rendelkező, nagy múltú kiadók, mint a Fischer és a Klett-Cotta. Nemcsak könyvet, hanem CD-ROM-kiadványokat, mikrofilmet, on-line adatbank-szolgáltatásokat is kínáltak.

A külföldi kiállítók közül az idén a fővendég megtisztelő szerepét Görögország töltötte be, ehhez méltó megjelenéssel. Kiemelkedő volt az egykori keleti blokk országai közül Csehország és Lengyelország jelenléte. A cseh standot ötletesen az ezertornyú Prágát idéző makett köré szervezték, amelyre a cseh főváros jellegzetes épületeinek óriás posztereit kaszírozták fel. A csarnokba lépve ez rögtön felkeltette a figyelmet. A stülizált tornyot körbejárva jól áttekinthető kiállítást nézhetett meg a látogató, a cseh kiadók újdonságaival. A cseh könyvkereskedők és kiadók egyesületének katalógusa nyomdatechnikai, grafikai szempontból kiváló, jól szerkesztett volt. A szakember és a laikus látogató egyaránt megtalálta benne a legfontosabb információkat, a vásárhoz kapcsolódó irodalmi felolvasó estek programját az ott szereplő szerzők portréival, a jelen lévő kiállító cégek legfontosabb adatait tartalmazó jegyzéket és a kiállított művek annotált bibliográfiáját, kimondottan azzal a céllal, hogy a külföldi partnernek eligazítást nyújtson a szer-

zói jogi és licencügyekben. A kiállítás katalógusának belső borítóját elfoglaló egész oldalas reklám a minden év májusában Prágában megrendezendő nemzetközi könyvfesztiválra invitálta a szakembereket.

A külföldiek közül az egyik legnagyobb területen Lengyelország állított ki. A rendkívül barátságos környezetben a böngésző érdeklődő nyugodtan elvonulhatott, és zavartalanul olvashatott bele a kínálatba. Ezalatt az irodalmi kávézóban frissen darálták és főzték a legkülönbözőbb afrikai és dél-amerikai kávéfajtákat. Az igazi közép-európai kávéházi hangulatot idéző környezet márványasztalaival és tonettszékeivel az első naptól kezdve a fesztelenül fecsegő közép-európai értelmiségiek találkozó helyévé vált. Óriási kivétúton a legjelesebb lengyel szerzők műveinek megfilmesített részleteit, portréfilmjeit sugározták, pár méterrel odébb, naponta többször, az alkotók élőben is bemutatkoztak a nagyközönségnek. A lengyel könyvkiadást reprezentáló átfogó katalóguson kívül naponta hírlevélben tájékoztattak a vásárhoz kapcsolódó aktuális lengyel eseményekről. A kiváló megjelenítés a 2000-ben alapított Adam Mickiewicz Intézet érdeme, amelyet a Kulturális Minisztérium és a Külügyminisztérium kimondottan azzal a céllal hozott létre, hogy az ország kulturális presztízsét külföldön ápolja. Segítségére volt ebben a Lipcsében 30 éve működő Lengyel Kultúrintézet.

Ehhez képest igen visszafogottnak tűnt a magyar részvétel. Mindössze 12 négyzetméteren mutatkozott be könyvkiadásunk, ám ez is előrelépést jelentett az előző évekhez képest. Az MKKE kezdeményezésére Lipcsében 6 négyzetméteres barter-cserestand állt rendelkezésünkre, melyhez további ugyanennyi területet béreltek a kiállítók. A jellegtelen, szabvány fehér polcokra kitett könyvek nem bírtak igazán figyelem felhívó erővel, jöllehet 34 kiadó közel 150 reprezentatív művel volt jelen. A stand külső arculatának megtervezéséről nem beszélhetünk: az egyetlen reklámgrafikai elemet a résztvevő kiadók listáját tartalmazó, nemzeti színű keretbe foglalt óriásplakát jelentette. A szűk hely nem volt alkalmas nyugodt böngészésre, szakmai eszmecserékre. 2001-ben a házigazda szerepét a pécsi Direkt Kft. munkatársai látták el a lehetőséghez képest színvonalasan, és nem nekik róható fel, hogy ez nem sikerült maradéktalanul. Pedig a látogatók érdeklődése folyamatos volt, és az MDR (Középnémetországi Rádió és Televízió) televíziós csatorna riportban számolt be a magyar stand kínálatáról. A szerény jelenlét, úgy tűnik, betudható többek között annak is, hogy a hazai jelentősebb kiadók piaci stratégiájának középpontjában szinte kizárólag Frankfurt áll. Ellentétben a lengyelekkel, akik 2000-ben voltak Frankfurt díszvendégei, de fontosnak tartották méltó képviselőtüköt itt is. Nem lenne szabad hagyni, hogy az a pozitív kép, amely a magyar kultúra teljesítményéről kialakult 1999-ben Frankfurtban, és amelynek kedvező visszhangja itt a lipcsei vásáron kötetlen beszélgetésekben érzékelhető volt, megfakuljon, elhalványuljon. A tavaszi szezonban német nyelvetterületen Lipcse a legnagyobb irodalmi piac, fórumot biztosít nemzetközi licenccserékhez is.

A könyvvásár az egész várost megmozgatta, négy nap alatt 150 helyszínen 800 rendezvény zajlott. Lipcse Közép-Németország könyves központjának és újabban médiacentrumának tekinthető. A számtalan kiadói és médiavállalkozás mellett itt működik a Deutsche Bücherei és az MDR. A város patinás épületei, a Nikolaischule, a Gewandhaus és a Gohliser Schlösschen adtak otthon a szerzői esteknek, kerekasztal-beszélgetéseknek. A rendezvénysorozat gerincét a „Leipzig liest” program képezte, amely az idén a jubileumi, tizedik évébe lépett. Most

először, az MDR jóvoltából, a teljes program az interneten is elérhető volt. Különösen érdekesnek bizonyult az „Európa Transzfer” pódiumbeszélgetés, ahol 2000-ben a francia Paule Constant, a cseh Ivan Klíma, az osztrák Robert Schindel, az orosz Vladimir Sorokin és Dalos György vallott Németországhoz fűződő kapcsolatáról. Most hat amerikai szerző boncolgatta Amerikának Európához való viszonyát, és ezt intenzív gondolatcsere, élénk vita követte. Ugyancsak figyelemre méltó volt „A zsidó élet világa” emlékezéssorozat, amelyben a líra, a próza, a memoáriródalom és a történeti munkák egyaránt helyet kaptak. Itt olvasott fel Bitó László Ábrahám és Izsák c. regényéből. A „Lipce olvas” program keretében a rendezők a magyar alkotóknak minden alkalommal méltó helyszínt és időpontot biztosítottak. Zalán Tibor, Bitó László és Hász Róbert a vásár pódiumán, a Café Európában először közös pódiumbeszélgetésen találkozott a német olvasókkal. Zalán Tibor költő, drámaíró és színházi szakember lírikusként mutatkozott be a gyönyörűen restaurált későbarokk gohlsi kastély lelkes közönségének. Hász Róbert, az Újvidékről elszármazott író, a szegedi Tiszatáj szerkesztője Diogenész kertje c. regényét mutatta be.

2001-ben, mint minden évben számos díjat osztottak ki. Az „Európai Egyetértés” díját 2001-ben a Triesztben élő kiváló olasz író és germanista Claudio Magris kapta. A legszebb könyvnek járó Arany Betű-díjat az Osztrák Tudományos Akadémia Kiadója által kiadott kifejezések szótára nyerte el, amely Karl Kraus folyóiratában, az 1899 és 1936 között a „Die Fackel”-ban megjelent kifejezésmódok gyűjteményét tartalmazza. A művészeti könyvek és grafikai kiadványok fóruma a „Könyv és művészet” rendezvénysorozat volt, és a vásár részét képezte a hetedik alkalommal megrendezésre kerülő antikvárkönyvek vására is.

A könyves seregszemlén idén márciusban Lipce ismét visszavárta a szakembereket és érdeklődőket.

Lipták Dorottya

(Információs szak)emberek a változó világban

BOBCATSSS 2002. január 28–30.,
Portoroz (Szlovénia)

Az idén Portorozban megrendezett 10. BOBCATSSS nemzetközi szimpózium egy, napjainkban a könyvtáros szakma számára igencsak nagy érdeklődésre számot tartó kérdésről, a könyvtároshivatás jövőbeli szerepéről szólt, Human Beings and Information Specialists (Emberek és információs szakemberek) cím alatt. Dolgozatomban a konferencián elhangzott összesen 40 előadás közül válogattam ki néhányat, azokon keresztül szeretném bemutatni a szimpózium fő gondolatmenetét, konklúzióit.

Az információs technológia fejlődési ütemének gyors növekedése mind nagyobb és nagyobb alkalmazkodóképességet kíván az információs szakemberektől és az egyszerű felhasználtól egyaránt. Mindnyájunknak szüksége van bizonyos mértékű jártasságra az információ világában, mindenkinek meg kell találnia a saját maga számára fontos információt a ránk özönlő óriási adat- és tudástengerben, „informatikai írástudásra” kell szert tennünk. Nemesak az „utca emberét” állítja ez nagy feladat elé, de a hivatásos információs szakembereket, így a könyvtárosokat is. Milyen új készségekre kell szert tenniük a könyvtárosoknak, hogy az új típusú felhasználói igényeknek megfeleljenek, hogyan menthetők át a szakma hagyományos értékei a modern technológia korába, milyen szerepeket kell felvállalni, és ennek érdekében hogyan alakul a könyvtárosképzés az egyes országokban? Ezekre a – valljuk meg nem éppen egyszerű – kérdésekre keresték a választ diákok, tanárok, gyakorló könyvtárosok Szlovéniában.

A legújabb információs forradalom; globális hálózatok kiépülése

A történelem során az információs forradalmak mind gyakrabban követték egymást. A szakma jövőbeli lehetséges arculatát vizsgáló előadásának elején *David Bawden* sorra vette a történelem eddigi nagy információs forradalmait, paradigmaváltásait. A nyelv forradalma körülbelül 50 000, az írásé nagyjából 5000 évvel ezelőtt forradalmasította az információátadás lehetőségét. Alig több mint 500 éve találta fel Gutenberg a könyvnyomtatást, nagyjából 150 évvel ezelőtt indultak fejlődésnek a modern telekommunikációs rendszerek. A legutóbbi információs forradalomnak az internet feltalálása és széles körű alkalmazása tekinthető.¹

Több előadás szólt a modern információs technológia, infrastruktúra fejlődéséről, alkalmazási lehetőségeiről, fejlesztéséről. *Lengyelországban* például az el-

múlt évhez képest 60%-kal több háztartásban található meg az internet, de ez még mindig csupán 5%-át jelenti a teljes lakosságnak. A dinamikus fejlődés legfőbb akadályozó tényezője még mindig a szegénység és a számítástechnikai eszközök magas ára. A szegények számára a könyvtár lehet megoldás, mint olyan demokratikus intézmény, ahol valóban bárki hozzáférhet a publikált tudás lehető leg szélesebb köréhez, ám a könyvtárak fejlesztésére sem mindig jut elegendő támogatás. A könyvtári szolgáltatások színvonalának emelése céljából valósult meg az INFOBIBNET-projekt, mely az információhoz való hozzáférés hatékonysága érdekében támogatja a lengyel könyvtárak ellátását a legújabb kommunikációs eszközökkel, internet-hozzáféréssel. Az INTERKLASA nevű webportál, amely komoly informatikai cégek (CISCO, Microsoft, Sun Microsystems, Apple Computers, Alma Internet stb.) támogatásával jött létre, a lengyel könyvtárosok „informatikai írástudását” kívánja emelni.²

Milyen változásokat eredményez az informatikai infrastruktúra globális növekedése a felhasználók igényeiben?

Érdekes meglátással felelt a kérdésre *David Bawden*. Mindnyájunknak „információs szakemberekké” kell válnunk a megváltozott körülmények között. Az új típusú felhasználót, aki immáron sokkal aktívabb szerepet vállal a saját maga számára fontos információk megszerzésében, „*player*”-nek, azaz *játékosnak* nevezi a korábbi *olvasó* vagy *felhasználó* elnevezéssel szemben. Futballpálya hasonlatával érzékelteti az újfajta viszonyt, amely a könyvtáros és a felhasználó között létesült. Szerinte az információs szakemberek szerepe a jövőben a futball-edzőéhez fog hasonlítani, aki a pálya széléről mondja meg a játékosoknak, hogy mi a teendő az adott probléma megoldásában, azaz nem ő maga lesz az, aki a konkrét megvalósítást is véghez viszi.³

Arról, hogy milyen információszerezési szokásaik vannak az új típusú felhasználóknak, a „játékosoknak”, illetve milyen elvárásokat támasztanak a könyvtárosokkal szemben, egy esettanulmány formájában számolt be a *Ljubljana-i Egyetem állatorvosi karának két tanára*. Az állatorvosok körében végeztek felméréseket arról, hogy az új gyógyszerekről való tájékozódásban milyen forrásokat használnak, mennyire élnek a modern technológia adta új lehetőségekkel. Az utóbbi években a gyógyszerészet nagyarányú fejlődését a legtöbben személyes kommunikáció, azaz ismeretségeik alapján követik nyomon (55%), ezt követi a nyomtatott dokumentumok használata (52%), és 29%-uk él az elektronikus források adta lehetőségekkel. Csupán 17% állította, hogy az interneten is szokott keresni információt gyógyszerekről. Arra a kérdésre, hogy rendelkezik-e otthonában személyi számítógéppel, 82% válaszolt igennel. 95% szokott – nem feltétlenül gyógyszerek után kutatva – valamilyen rendszerességgel internetezni. Aki egyáltalán nem használ számítógépet, a jövőben az is tervezi. A legtöbb állatorvos elégedett a rendelkezésére álló forrásokkal, ám a jövőtől az információhoz való hozzáférés egyre nagyobb nehézségeit várják. Szinte valamennyien úgy nyilatkoztak, hogy ami a szakma számára megnyugtató lehet, az az, hogy a könyvtáraknak nagy lehetőségük van segíteni a tájékozódást a várhatóan egyre kaotikusabb információrengerten.⁴

Milyennek kell tehát lennie a jövő könyvtárosának?

A kérdésre a választ két érdekes felmérés alapján adhatnánk meg. Az egyiket felhasználók és gyakorló könyvtárosok körében végezték horvát diákok. Ők a szakma jelenlegi megítélésére voltak kíváncsiak, illetve a könyvtáros jellemző személyiségjegyeire. Ötletes megoldás volt a részükről, hogy összehasonlították a könyvtárosok és a felhasználók véleményét, rámutatva ezzel arra, hogy mely pontokon képzelnek többet avagy kevesebbet magukról a könyvtárosok bizonyos kérdésekben, illetve min kellene változtatni ahhoz, hogy javuljon a szakma társadalmi megbecsültsége. A másik felmérést szlovén egyetemi hallgatók végezték arról kérdezve gyakorló könyvtárosokat, hogy milyennek látják a jövő könyvtárost.

A horvát felmérés adatai szerint a legélesebb különbség a felhasználók és a könyvtárosok véleménye között abban volt, hogy hányadik helyre sorolják a szakmát fontosságát tekintve a többi megadott hat értelmiségi foglalkozás (orvos, általános iskolai tanár, építészmérnök, közgazdász, jogász, rendszergazda) között. A könyvtárosok magukat a harmadik helyre tették, közvetlenül az orvos és az általános iskolai tanár után, míg a felhasználók szerint csupán a hatodik helyen állnak, vagyis egyedül a rendszergazda szorul mögéjük. Az alacsony presztízs okát az „utca embere” 45%-ban tulajdonítja a szakma szerény képviseltségének a közéletben: 7% szerint ezért a könyvtárosok a felelősek, 48% viszont úgy vélekedik, hogy mindkét ok szerepet játszik ebben.

Az ideális könyvtáros legfontosabb személyiségjegyei a kedvesség, a szaktudás, illetve a jó kommunikációs készség. Ugyanezen jellemző vonások hiányát sorolták fel a legnagyobb gyakorisággal azok is, akik kritizálták az átlagos könyvtáros személyiségét, de ők jóval kisebb százalékban. Arra a kérdésre, hogy a könyvtárosok általában milyen típusú tudással rendelkeznek, legtöbbször az általános műveltséget és a könyvtárosi munkához szükséges ismereteket említették. A legnagyobb hiányosság mind a könyvtárosok, mind a felhasználók szerint a modern információs technológia ismeretében és kezelésében mutatkozik. A jövő könyvtárosaival a felhasználók a gyakorlati és elméleti könyvtártudományi ismereteket és az általános műveltséget kívánják meg leginkább.⁵

A szlovén hallgatók nyitott kérdéseket tartalmazó kérdőívben végezték felmérésüket a jövőben várhatóan fontos könyvtáros ismeretekről 179 szlovén könyvtáros közreműködésével. Összesen 50 különböző választ kaptak, és ezeket 9 csoportba sorolták: információs technológia, dokumentumok rendszerezése, információs rendszerek, kommunikáció, menedzsment, általános műveltség, speciális ismeretek, személyiségjegyek, egyéb készségek. A legfontosabb ismeretek sorrendben: a számítástechnikában való jártasság (72%), az idegennyelv tudás (56%), általános műveltség (50%), jó kommunikációs készség (46%). Feltűnően kevesen említették az információkeresést (6%) és az olvasás szeretetét (1.5%). Véleményem szerint a nyitott kérdésekre adott válaszok sok félreértésre adtak lehetőséget, ezért került ennyire hátra ez a két könyvtárosokra oly igen jellemző sajátosság.⁶

A két felmérés adatai szerint a jövő könyvtárosa abban fog lényegesen különbözni a jelenlegitől, hogy sokkalta inkább jártas lesz az új technológiában, ám megmaradnak az olyan, hagyományosan a könyvtárosnak tulajdonított értékek, mint a jó kommunikációs készség, az általános műveltség és a szakmai tudás.

Hogyan befolyásolja a jövő könyvtárosának képe a könyvtárszakos hallgatók képét saját jövőjükéről?

Carl Gustav Johannsen egy nagyon furcsa összefüggést tárt fel az előadásában. Könyvtárigazgatók foglalkozásukkal való elégedettségét vizsgálta kérdőíves felmérés formájában.⁷ Habár a vezető beosztású könyvtárosok általában nagyon meg vannak elégedve munkájukkal, munkahelyi körülményeikkel, a koppenhágai könyvtár tanszék hallgatói ennek ellenére nem vágnak arra, hogy könyvtárvezetők legyenek. A jelenség okának az alacsony kereseti lehetőségeket tartja. Ezek szerint ez nemcsak hazánkban, de a nyugati, jobb gazdasági helyzetben lévő országokban is problémát jelent.

Szlovén diákok hallgatótársaik körében végzett felmérésük eredményeiről számoltak be. Első kérdésükre, hogy miért választották a könyvtár szakot érettségijük után, a legtöbben az olvasás és a könyvek szeretetét választották (65%). 29%-uk szeretne könyvtárban dolgozni, 24%-uk viszont csupán azért kezdte meg könyvtáros tanulmányait, mert nem vették fel arra a szakra, ahová valóban szeretett volna menni. 5%-uk a másik szakja mellett akart még valamit tanulni, végül 2%-uk nyilatkozott úgy, hogy ezen a pályán könnyű munkát találni, ezért választotta.

Második kérdésüket elsős és végzős hallgatóknak is feltették, ráadásul különbséget tettek egy- és többszakos diákok között is, így lehetőség nyílt összehasonlító elemzésre. Az eredmények valószínűleg a könyvtáros szakma alacsony presztízsével magyarázhatók, ugyanis az elsős többszakosok közül senki (!) nem akar könyvtárban dolgozni, de az egyetlen szakot végzőknek is csupán alig több mint fele készül könyvtárba. Igaz: azok száma is alacsony, akik soha nem szeretnének könyvtárosok lenni. Ez nagyjából hasonló a végzősöknél is. Az elsőd évesek jövőképe érthető módon nem annyira körülhatárolt, mint a felsőbb éveseké, így sokan nyilatkoztak úgy, hogy egyelőre fogalmuk sincs arról, hol fognak elhelyezkedni. A végzősök nagy százaléka akkor hajlandó könyvtárban dolgozni, ha nem lesz más lehetősége. Többen egészen más szakterületet jelöltek meg mint kívánt munkahelyet. Arra a kérdésre, hogy milyen könyvtártípusban szeretnének dolgozni, első helyen a közművelődési könyvtártípust, utolsó helyen a nemzeti könyvtárat nevezték meg. A legnépszerűbb területe a könyvtártudománynak a végzősök körében a tájékoztatás és a gyűjteményszervezés, így legtöbben vagy a tájékoztató pultnál, vagy a beszerzési osztályon képzelik el a jövőjüket.⁸

Némi büszkeséggel tölthet el mindannyiunkat, hogy a változó feltételekhez való alkalmazkodás útját éppen a *szombathelyi főiskola* ambiciózus hallgatói mutatták meg, akik Murányi Péter és Pálvolgyi Mihály tanár urak társaságában érkeztek a konferenciára.

A tanár urak bevezetését követően a hallgatók egyenként mutatták be saját jövőképüket, rámutatva, hogy a könyvtáros diploma napjaink információs társadalmában jó lehetőséget ad arra, hogy mint információs szakemberek akár magas keresetért tegyünk jó szolgálatot azoknak, akiknek szükségük van egy idegenvezetőre a tudás egyre bonyolultabbá váló labirintusában. Körvonalazódtak egyrészt az egyén számára vonzó új karrierlehetőségek, másrészt azok az új könyvtáros szerepek, amelyek segítségével a szakma régi fényét újra vissza lehetne szerezni anélkül, hogy feladnánk a könyvtár és a könyvtároság hagyományos értékeit.⁹

David Bawden a jövő könyvtárosát úgy mutatta meg, mint tudásmenedzsert, mint olyan személyt, aki képes jól tájékozódni, és másokat is vezetni a tudás birodalmában. Fontos feladata a tudás, az információtömeg rendszerezése, annak rendelkezésre bocsátása, hogy az aktív információkeresők maguk is jobban elboldoguljanak az útvesztőben.¹⁰

A szimpóziumon elhangzott, igencsak változatos témájú előadásokat megpróbáltam egy nagyjából egységes gondolatmenetben tárgyalni. Az információs társadalom adta új kihívások és lehetőségek, a globális informatikai hálózatok megjelenése a felhasználók szerepének változását eredményezte. Az eddigi passzív hozzáállás után a felhasználók maguk is kénytelenek „játékosokká”, azaz aktív információkeresőkké válni. A könyvtárosok, információs szakemberek szerepét is alapvetően megváltoztatták az új viszonyok. Habár a társadalom szemében még mindig a hagyományos szerepek élnek, a fiatal információs szakemberek már készen állnak arra, hogy színre lépjenek, és új készségekkel, ismeretekkel álljanak meg a modern igényekkel szemben.

HIVATKOZÁSOK:

(A felsorolt publikációk leltárhelye: Human Beings and Information Specialists. BOB-CATSSS 2002 Proceedings. Slovenia–Portoroz. 2002.)

- 1 BAWDEN, David–NICHOLAS, David–ROBINSON, Lyn: If Everyones an Information Specialist, Whats Our Game? 58. p.
- 2 KOBYLINSKA, Wioletta–MALAK, Piotr: The State of the Informational Consciousness Among Polish Society, Among the Librarians as Information Specialists, and the Attempts of Improvement. 366–368. p.
- 3 BAWDEN et al: i. m. 59. p.
- 4 CUK, Angela–JUZNIC, Primoz: Information Professionals Supporting the Work of Other Professionals (Veterinarians and Information on Veterinary Drugs–Case Study) 61–66. p.
- 5 ANDRISEK, Vlatka–BLAZEVIC, Katarina–CUIC, Maja–KUDRIC, Marija–MIKLOS, Renata–PETR, Kornelija: The Role and Tasks of Information Specialists in the Limelight: The Research of the Public Percepcion. 124–133. p.
- 6 HARI, Manuela–PLOS, Katja–ZADRAVEC, Katja: Knowledge and Skills of the Future Librarian. 99–105. p.
- 7 JOHANNSEN, Carl Gustav–PORS, Niels Ole: Managing Information Professionals: the Significance of Job Staisfaction Among Library Directors. Uo. 106–114. p.
- 8 JANZEKOVIC, Nina–ZUPANC, Spela–VOVK, Damjana: Student Today – What About Tomorrow? Attitudes and Expectations of Students of Department of Library and Information Science and Publishing in Ljubljana. 241–255. p.
- 9 PÁLVÖLGYI Mihály–MURÁNYI Péter–BENCSIK Noémi–BÍRÓ Szabolcs–BUDAI László–GÁBRIS Jácint: New Information Careers in Hungary From Staff And Students Perspectives. 256–266. p.
- 10 BAWDEN et al: i. m. 59–60. p.

Herman Ákos (1938–2002)

Rövid ideig tartó gyógyíthatatlan betegség következtében életének 64. évében elhunyt dr. Herman Ákos, az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (OMIKK) volt főigazgatója.

Miskolcon született, középiskoláit Budapesten végezte, 1961-ben a moszkvai egyetem Színesfém Intézet Kohómérnöki Kar metallográfiai szakán szerzett okleveles kohómérnöki diplomát. 1961-től 1986-ig a Híradástechnika Ipari Kutató Intézetben (HIKI), utána az ezen intézetből létrehozott Mikroelektronikai Vállalatnál (MEV) végzett kutató-fejlesztő munkát kezdetben fejlesztő technológusként, később főosztályvezetőként, majd főmérnökként. Valamennyire sorsszerűnek is tekinthetjük, hogy már munkásságának korai időszakában szorosabb kapcsolatba került a könyvtárral, nemcsak mint fölhasználó kutató, hanem mint főosztályvezető is. Ő volt ugyanis megbízott szakmai vezetője a HIKI jelentős könyv- és periodikaállományt kezelő és szolgáltató nyilvános sakkönyvtárának. Az ezen időszakban végzett szakmai munkáját, eredményeit 1978-ban Puskás Tivadar-díjjal értékelték.

Szakmai és vezetői munkája mellett 1980-ban megszerezte a „műszaki tudományok kandidátusa” címet, és ennek alapján a BME Egyetemi Tanácsa 1981-ben a „BME műszaki egyetemi doktor” címet adományozta számára. A '90-es évek elején az Ipari Informatikai Vállalat vezérigazgató-helyetteseként még szorosabb kapcsolatba került a könyvtárral és a könyvtári informatikával. Ugyanakkor kutatói tevékenységének elismertségét jelzi, hogy 1998–99-ben tagja volt az MTA Elnöki Informatikai Bizottságnak; 1989–94 között a Soros Alapítvány ösztöndíj-bizottságának tagja; 1990-ben beválasztották a MTA Műszaki Osztály Elektronikus Eszközök Bizottságába; több mint 10 évig elnökségi tag volt a MTESZ Híradástechnikai Egyesületében; tagja volt az IUUVISTA (International Union for Vacuum Science and Technology) magyar szakmai bizottságának; az Eötvös Loránd Fizikai Társulat Vákuumfizikai Szakcsoport titkára, majd elnöke volt. Szakmai rátermettségét, emberi sokoldalúságát mutatja, hogy 1983-tól 1995-ig a Kandó Kálmán Műszaki Főiskolán előbb docensi, majd főiskolai tanári kinevezéssel komoly szerepet játszott a magyar fiatalok műszaki képzésében, oktatásában.

1993. január 1-jétől pályázat útján az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár főigazgatója lett, és ezt a feladatkört 2001. június 30-áig, nyugállományba helyezéséig látta el.

Már korábban többször is említett sokoldalúságát, rendkívül magas szintű intelligenciáját és vezetői képességét mutatta, hogy a számára viszonylag új alkalmazott informatikai és könyvtárügyi területen is sikeresen helyállt egy olyan időszakban, amikor több, az OMIKK-hoz hasonló információs intézmény meg-

szűnt vagy felszámolásra került. Vezetői rátermettségét az is fémjelezte, hogy sikerült az intézmény működéséhez elengedhetetlenül szükséges, az állami költségvetési finanszírozást meghaladó pénzügyi támogatásokat is megszereznie a különböző felügyeleti hatóságoktól, minisztériumoktól.

Vezetésével az intézmény sikeresen vett részt hazai és nemzetközi – köztük több európai uniós – pályázaton, és úgy tudott egyre komolyabb országos szerepkört betölteni, hogy a változó gazdasági környezetben nemcsak megtartotta hagyományos funkcióit, hanem bővítette is azokat. Mint mérnökember értelemszerűen vonzódott a számítástechnikához, nyitott volt minden olyan új számítástechnikai megoldás bevezetése iránt, amely javította, hatékonyabbá tette a könyvtári szolgáltatásokat. Ugyanakkor mint kutató vénájú és szakmai vaksággal nem megvert ember és vezető kereste az új feladatokat és megoldási módokat. A számítástechnika fejlődése adta lehetőségekkel élve új területeket – adatbázisok építése, szolgáltatása, elektronikus tartalomszolgáltatás, osztott katalogizálás, külföldi dokumentumok gyors, elektronikus úton történő beszerzése a felhasználók kérésére stb. – nyitottak meg irányításával az intézményben. Különösen jelentős volt a külföldi dokumentumok tematikailag széles körére kiterjesztett igen kedvezményes árú másolatszolgáltatás bevezetése, amely jelentős mértékben tágitotta az OMIKK országos szerepkörét, ismertségét, elismertségét, továbbá ez a tevékenység meghatározó volt a külföldi dokumentumok hazai hozzáférhetőségének biztosításában.

Munkatársai nagyra becsülték mint vezetőt és mint szakembert is. Igen rövid idő alatt nemcsak „megtanulta” a könyvtáros-informatikus szakmát, hanem műszaki intelligenciáját és vezetői tehetségét is jól kamatoztatva az országos szakmai elvárásoknak megfelelően az OMIKK-ot meghatározó információs intézménnyé tette. Ezt a vezetői–szervezői tevékenységet ismerték el azzal, hogy 1995-ben a Művelődési és Közoktatási Miniszter felkérésére az Országos Könyvtárügyi Tanács tagja lett.

Szakmai tevékenységének elismertségét támasztja alá az is, hogy a magyar könyvtári rendszer tizenhat legnagyobb intézményét magába foglaló, 1997-ben indult MOKKA (Magyar Országos Közös Katalogizálási Egyesület) projekt elnökévé őt kérték fel 1998 februárjában. Az a tény, hogy a könyvtáros szakma legrangosabb intézményeit felölelő országos – az adott időszak egyik legfontosabb – projektjének vezetőjévé a szakmában nem túl hosszú ideje dolgozó vezetőt kértek fel, mutatja, hogy milyen rövid idő alatt tudta kivívni Herman Ákos a könyvtáros szakma megbecsülését. Ő ezt a munkát és címet, főigazgatói tevékenységéhez hasonlóan, nem rangnak, hanem kötelezettségnek tekintette, és részletekbe menően, érdemben vett részt az irányítási és összehangolási munkákon túl az egyes részfeladatok megvalósításában is. Munkája, tevékenysége túlnőtt az OMIKK hétköznapi életén, jelentős volt szakmai-publikációs aktivitása: több mint százra tehető az utóbbi nyolc évben tartott azon hazai és külföldi előadásainak száma, amelyekkel a hazai könyvtár és informatika ügyét szolgálta.

Mindezen közmegelegedésre végzett szakmai munkájának és emberi kvalitásának elismeréseképpen 1994-ben Pungor Ernő tárca nélküli miniszter elismerő oklevelét kapta meg, majd 1998. október 23-án eredményes kutatási és vezetői tevékenységéért megkapta a „Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztje” kitüntetést. Ezek a kitüntetések is kifejezték azt a pozitív véleményt, amely mun-

katársai között és széles szakmai körben kialakult róla, elismerve hihetetlen munkabírást, aktivitását és elszántságát az intézet és a szakma hatékony működtetésének fenntartásáért.

Széles körű humán érdeklődését és legendásan nagy olvasottságát, gazdag ismeretbázisát példázza, hogy mint tudós szakember is segítette az OMIKK tudománytörténeti kiadványainak elkészítését (pl. Magyarok a világ tudományos-műszaki haladásáért, a Gábor Dénes és Millner Tivadar életét és munkásságát bemutató lemezek), mivel számos esetben saját kutatómunkájára alapozott tanulmányokat is írt a kiadványokhoz. A szakma iránti és „pedagógusi” elhivatottságát példázza, hogy 2001-ben az ELTE BTK könyvtártudományi-informatikai tanszékén tanított.

Tevékenységének utolsó időszakában energiáinak igen nagy részét emésztette fel az a harc, amelyet az OMIKK fennmaradásáért folytatott. Meggyőződéssel vallotta, hogy az általa vezetett intézmény bizonyos ésszerűen átgondolt átszervezésekkel, a megújuló épületben és infrastruktúrával képes lesz ellátni mindazon a feladatokat, amelyeket az országos szerepkör és a változó felhasználói igény az intézmény számára kijelöl. Emberi és vezetői tevékenységét, harcát ebben az esetben – talán életében igazán először – nem kísérte siker.

Élete volt a munka és a családja. Jelentős gyűjtő- és előkészítő munkát végzett annak érdekében, hogy nyugdíjba vonulása után megírhatta az OMIKK történetét, amely mintegy folytatása lett volna az 1983-ban kiadott centenáriumi kiadványnak. Sajnos a munka folytatását, a történet megírását megakadályozta korai és hirtelen halála.

2001. június 30-án ment nyugdíjba, azzal egy időben, amikor az OM döntése alapján az OMIKK-ot összevonták a BME könyvtárával. Munkásságának elismeréseképpen az egyetem Rektori Tanácsa a „BME OMIKK Címzetes Főigazgatója” címet adományozta dr. Herman Ákosnak. Az élet és a munka egybeforrását az a sorsszerű egybeesés is jelképezi, hogy pontosan a halála napján, 2002. február 28-án telt le a nyugdíjba vonuláshoz járó 8 hónapos felmondási ideje, és kezdődött volna el igazi nyugdíjas élete.

Stubnya György

Mártyán Gyula (1932–2002)

Nem közhely, hanem igazság, ha azt mondjuk, hogy mindenkinek, aki ismerte, hiányozni fog a hazai könyvtári életben. Mindenkinek aki szorosabban együtt dolgozott vele, aki tanítványa vagy aki egyszerűen csak egy munkahelyen belüli kollégája, esetleg csak ismerőse volt. Hiányozni fog kedvessége, humora, érzékenysége, segítőkész lénye. Hiányozni fog a szakmának is mindaz, amit akár az osztályozás általa annyira szeretett területén tett, akár a módszertani munkában, különösen pedig az oktatásban, tanárként és szervezőként egyaránt. Nehéz elképzelni, hogy nem látjuk többé mosolyát, nem látjuk, nem érezzük emberi érdeklődését, de az is igaz

hihető, hogy haragosnak, megbántottnak sem látjuk (igaz ugyan, hogy – a valamilyen értetlenség vagy hiba miatti – sérelem általában nem sokáig tartott).

Mártyán Gyula munkácsaládból származott, de felcseperedésétől kezdve tovább akart tanulni. A felvételi eljárás akkori rendjének szeszélye sodorta a bölcsészkar könyvtár szakára, de későbbi életútját ismerve mind neki, mind szakmájának jó szolgálatot tett ez a szeszély.

1956-ban szerzett oklevelet, és a Dunakeszi MÁV Járműjavító szakszervezeti könyvtárába került, de innen hamarosan, 1957-ben az – akkori nevén – Országos Műszaki Könyvtárba ment át. Itt – és ez egy hosszan tartó szakmai szerelem kezdete – osztályozó lett, kitűnő kollégák (mint Hollós Miklós és Orosz Gábor) társaságában. 1961-ben a Művelődési Minisztérium Könyvtári Osztályára helyezték, de nem nagyon kedvelte a minisztériumi munkát, ezért amint tehetette, visszatért a szakkönyvtári környezetbe: 1963-tól 1968-ig az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központban dolgozott feldolgozási és ezen belül ismét osztályozási területen. Erre az időszakra esik, hogy – az úttörő őskorban – elvégzett egy, a gépi lyukkártya-technika könyvtári és szaktájékoztatási célokra való használatával foglalkozó tanfolyamot.

1968 májusa azonban már ismét első szakkönyvtári munkahelyén és egyben utolsó munkahelyén, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központban találja, ahol a nem sokkal korábban létrejött Országos Kutatásnyilvántartásban dolgozott, ismét osztályozóként. Ebben az időben Lázár Péter már bevonta az Egyetemes Tizedes Osztályozás magyar nyelvű teljes kiadása és a Kiegészítések és Módosítások az ETO-hoz megjelentetésének előkészítő munkáiba, amit mindvégig eredményesen végzett. Az Országos Kutatásnyilvántartásból rövidesen a Fejlesztési és Szervezési Igazgatósághoz került, annak módszertani osztályára. Időközben tanítani is kezdett a szép emléké két és fél éves műszakikönyvtárosképző szaktanfolyamon, ahol kezdetben könyvtártant és osztályozást, utóbb csak osztályozást tanított. A Fejlesztési és Szervezési Igazgatóságon egy idő után a könyvtárosképzés szervezési feladatait is átvette, és ezt a feladatkört – tehát az oktatást és annak szervezését – az oktatási követelmények változásai során létrejött különböző tanfolyam típusok idején megtartotta.

Megviselte az (ekkor már jó ideje Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár nevet viselő) OMIKK beolvasztása a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Könyvtárába és Tájékoztatási Központjába, és az, hogy ezzel az általa szervezett képzés elvesztette jól kiépült bázisát. Mégsem adta fel, és megszervezte, sőt meg is indította a könyvtári asszisztensképzés – az ő életében sajnos utolsó – tanfolyamát a volt OMIKK Gyorskocsi utcai épületében. Megindulását még megérhette, de ezután hirtelen vége szakadt szakmai pályafutásának és életének.

Lelkesedni tudó ember volt. Ezzel együtt járt, hogy érzékeny ember is volt, nagyon rossz néven tudta venni, ha valaki személyében, különösen pedig ha munkájában megbántotta. Ugyanakkor nem volt haragtartó, egy jóízű kacagással napirendre tudott térni a korábban neheztelését kiváltó tettek vagy állítások felett.

Vidám ember volt. Szűkebb és bővebb környezetében ismert volt, mint valamiféle „vicc-forrás”, amihez még hozzájárult, hogy a vicceket egyéni ízzel mondta el, és hatalmasakat tudott hahotázni ha – ami ritka eset volt – valaki a társaságban olyan (persze jó) viccel állt elő, amelyet (ritka eset) nem ismert.

Fogékony lelkületű ember is volt. Ezt példázza – nem nagy számú – verse is, amelyekből feltárul lelkivilága, gondolkodásmódja és – nem utolsó sorban – tehetsége is.

Vajda Erik

Azt hisszük, méltóképpen búcsúzzunk tőle egyik korai versét idézve:

Bocsásd meg

*Bocsásd meg, hogy csak vetettem,
de nem arattam le, Uram.
Hogy simogató kezemből elrepült
minden madaram.*

*Hogy sose akartam túlságosan
a vágyam elérni...
És ha beteljesült is, amiért
nem tudtam vele élni.*

*Tudod, szerettem volna különb lenni
mindig a rossznál,
s e keserves akarásban
én nem leszek soha jobb már.*

*Nézd el, hogy barma voltam
e másoknak való világnak;
hogy ennyit is vettem belőle,
s nem hagytam mindent másnak.*

*Bocsásd meg, am'ért megalkuszom,
hogy gyűlölöm a harcot;
hogy távoli, ami körülvesz,
és idegenek az arcok.*

*Bocsásd meg, am'ért idétlenül,
elhamarkodva élek,
de köt az idő, pányvád rövid,
s én csak Tőled félek.*

A 3K szerkesztői – maguk sem értvén, hogyan történt a dolog – elnézést kérnek olvasóiktól és természetesen Nagy Attilától, a lap márciusi számában megjelent *Szövegértés és periodikaolvasás középiskolásainknál* című cikk szerzőjétől. E cikk közlésében ugyanis súlyos, értelemzavaró hibák történtek. Egyrészt a 36. oldalon szereplő táblázat címe értelemszerűen: **A legolvasottabb hetilapok listái**, másrészt a *folyóiratok* népszerűségét bemutató táblázat egyszerűen „kimaradt” a szöveggörnyezetből. A szerző tehát értelmezi, kommentálja az eredményeket, amelyek nem jelennek meg az érdeklődő olvasó előtt. Miután itt egy országos vizsgálat részeredményeiről ad számot Nagy Attila, a helyreigazítás egyetlen korrekt módja kizárólag az lehet, ha a két jó táblázat, helyes feliratokkal, az eredeti szöveggörnyezetben jelenik meg. Az eredeti cikk csakis ezzel a kiegészítéssel, részben ismétléssel válik valóban következetessé, értelmezhetővé.

Hetilapok és folyóiratok olvasása a 15–17 évesek körében

Hetilapok

Az olvasási gyakoriságokat bemutató táblák szinte refrénszerűen ismétlődnek, csak az olló szárai még inkább szétnyílnak. A gimnáziumi tanulók 68 százaléka számol be rendszeres és időnkénti hetilapolvasásról, míg ugyanezt a szakképző intézmények tanulóinak fele vallja magáról. A nemleges választ adók esetében viszont már 2:1 a szakképzősök javára (22% kontra 11%). A szakközépiskolások most is közvetlenül a gimnazisták sarkát tapossák.

Innen kezdve a különbségek látványosabbak lesznek, ezért két rangsort mutatunk be párhuzamosan, az országos minta és a kontrollcsoport adatait.

A legolvasottabb hetilapok listái
(A megkérdezettek százalékában)

Országos (100% = 1102 fő)		Felekezeti (100% = 105 fő)	
1. Story	13	1. HVG	32
2. Kiskegyed	12	2. Élet és Tudomány	29
3. TVR-hét	11	3. Nők Lapja	18
4. Nők Lapja	8	4. Story	11
5. Meglepetés	5	5. Newsweek	6
6. Sztár Sport	3	6. Auto-motor	5
7. Halasi Tükör	2	7. Demokrata	5
8. Színes RTV	2	8. Kiskegyed	4
9. TV Újság	2	9. Meglepetés	3
10. HVG	2	10. Színes RTV	3
11. Tina	2	11. Híres Festők	2
12. Hölgyvilág	2	12–13. Reformátusok Lapja; Új Ember	2

Jól tudjuk, hogy az összevetést sokkal árnyaltabban, bontottabban is be kellene mutatnunk. Mégis egyetlen példával világítsuk meg a fentiek jelentőségét. A HVG esetében az országos mintában szereplő 2%-os arány pontosan 24 tanulót képvisel az 1102-ből, de csak 11. osztályos gimnáziumi tanuló 187 fő volt közöttük, míg a felekezeti 105 megkérdezettből 32-en írták be ennek a lapnak a címét. Vagy a Nők Lapja esetében 88 áll szemben a 18 szavazattal. Az eltérések tehát egyértelműen szignifikánsak!

Folyóiratok

A gimnazisták válaszadói hajlandósága, címeiket leíró kedve mit sem csökkent ennél a kérdésnél, ellentétben az érettségi bizonyítványt nem adó iskolatípust látogatókkal.

Vigyázat! Itt nem az iskolatípus egészét minősítjük, de esetünkben kizárólag a 9. és a 11. osztályt látogatók kerültek a megkérdezettek mintájába. Tehát a folyóiratok olvasását firtató kérdésünkre a gimnazisták 65%-a időnkénti (33%) és rendszeres (32%) olvasónak vallotta magát, ellentétben a szakképző intézetek tanulóinak 35 százalékával. A fentiek folytatásaként ismét nagyobb a feszültség, ha a nemmel válaszolókat (34% szakképzős kontra 13% gimnazista) állítjuk szembe egymással. A kontrollcsoportból 5% tartozik ebbe (a folyóiratokat egyáltalán nem olvasók) kategóriájába.

A legolvasottabb folyóiratok listái

(A megkérdezettek százalékában)

Országos (100% = 1102 fő)		Felekezeti (100% = 105 fő)	
1. Bravo	20	1. Rubicon	11
2. Popcorn	13	2. Cosmopolitan	9
3. 100xszép	12	3. Chip	5
4. IM	10	4. FHM	4
5. Cosmopolitan	5	5. Természetbúvár	4
6. CKM	5	6. Topic	4
7. Joy	5	7. Cinema	3
8. Bravo Girl	5	8. Filmvilág	3
9. PC Guru	4	9. Fotóművészet	3
10. FHM	2,5	10. História	3
11. Playboy	2	11. National Geographic	3

Listáinkban a Cosmopolitan és az FHM a két „legkisebb közös többszörös”. Egyébként pedig radikálisan különböző struktúrák feszülnek egymással szemben, holott az egységes Nemzeti Alaptanterv áll a teljes magyar iskolarendszer hátterében.

(Azonban a címeket közelebről vizsgálva, a rövidítéseket feloldva: FHM = For Him Magazine, magyarul Férfiak és Hímek Magazinja, CKM = Céltudatos, Kalandvagyó Férfiak Magazinja eléggé egyértelmű, hogy a nemi szerepek kialakulásának viharos időszakában – a nyilvánvaló eltérésekkel együtt – az érdeklődés bizonyos fokig az iskolatípustól függetlenül sajátos, részben csaknem azonos olvasói profillal jár együtt.)

Most szinte csak emlékeztetőként idézzük fel (amint erről már előző cikkünkben bővebben szóltunk: Könyv és Nevelés 2001. 3.), hogy egyik kérdésünkkel kifejezeten az internethasználat részleteiről tudakozódva, a sajtó ilyen jellegű olvasása külön tételként szerepelt vizsgálati apparátusunkban. Ott is a gimnazisták (de nem a felekezetiék!) vezetik a listát, hiszen válaszaik szerint 19% gyakran, 39% pedig néha (havonta) böngészi a sajtó fent bemutatott termékeit a világháló segítségével a képernyőn. Íme egy fantasztikus eszköz! De mire is használják 15–17 éves diákjaink, tanáraik, könyvtárosaik és szüleik?

Itt álljunk meg, és egyetlen adatpár szembesítésével tegyük még élesebbé a kontrasztot! A kódolási eljárás folyamatában ugyanis nem csupán kigyűjtöttük a leírt címeket, hanem a adatok egészét összevetve négy kategóriába soroltuk a válaszolókat:

- 1) sajtót nem olvasók,
- 2) szegényes választék (csak napilap, TV-újság, kommersz lapok),

- 3) közepes választék: kulturális, informatív szempontból közepesen értékes és kommersz lapok vegyesen,
- 4) kulturális és informatív szempontból értékes lapok széles választéka, dominanciája.

A részleteket mellőzve, csak a közepes és az értékes kategóriába soroltak összesített arányát 10% kontra 41%-nak találtuk, ha kizárólag a 11. osztályosok állami és felekezeti iskolákba járó csoportjaira figyeltünk.

Ki és hogyan egészíti ki az évente, havonta, hetente szükségképpen elavuló tankönyveinket? Ki, mikor, hol ébreszt középiskolásainkban érdeklődést a szórakoztatás és a számítógépek világa mellett még más területek, például a történelem, a művelődéstörténet, általában a természettudományok, a földrajz, a biológia, a kémia, a fizika, a csillagászat, a környezet- és a természetvédelem, netán a legfrissebb szépirodalom iránt?

Érdemes lenne pedig ilyen jellegű feladatokkal ellátni őket, hogy könyvtári, számítógépes kutakodások után kinyílják előttük egy sokkal érdekesebb világ, s közben észrevétlenül, az új, az izgalmas, az ellentmondásos, az újabb kérdéseket indukáló ismeretek megvitatása, beépítése közben még szövegértési készségeik is radikálisan fejlődnének. (Az olvasási készség tudniillik éppen az ismeretlen szövegek rendszeres olvastatása révén csiszolódik a leghatékonyabban.)

Ezek hiányában pedig aligha lesznek erős középosztályi kultúrával, 2-3 idegen nyelv tárgyalási szintű ismeretével, továbbtanulási, szakmaváltási, továbbképzési esélyekkel felvértezett, az Európai Unióban magabiztosan, öntudatosan, egyenrangú félként tárgyaló és érdekérvényesítő polgáraink.

Nagy Attila

